

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

Ч. 16.

Львів, 15. вересня 1912.

Рік IX.

о. М. Щепанюк.

Чи справді облатинчене нашого обряду?

З усіх розвідок, які появили ся сего року в органі тов. ім. св. Ів. Золотоустого „Церковный восток“, заслугує на особливу нашу увагу розвідка „Нашъ обрядъ и облатинченіе его“, підписана криптонімом с. с. Для нас вона цікава тим, що Автор її обговорює справді дуже важну під теперішню хвилю тему, а також тому, що вона дає нам спроможність вглянути в суть католицького світогляду одної частини*) того духовенства, що лучить ся около Тов. св. Ів. Золотоустого і оцінити стійність або нестійність закидів, які против него підносять.

Автор**) бере собі за ціль „призадумати ся над причинами того прояву (себто латинчення обряду), оцінити його суть, осудити його користь, представити, чи являєть ся і о скільки являєть ся сей напям необхідним або злишним, а вкінці вивести з того відповідні заключення“. Статя виправді еще не скінчена, однак з того, що вже було сказано, можна собі витворити вір-

*) Так висловлюю ся тому, що серед членів Тов. св. Ів. Золотоустого є много одиниць, котрі з поглядами Автора на наш обряд зовсім не годять ся.

**) Щоби ліпше зрозуміти цілу полеміку, слід знати, що під буквами с. с. криє ся унів. професор о. Др. Т. Мишковский — Редакція.

ний і певний образ думок і поглядів Автора, бо які заложення, такі мусять бути заключення. В першій частині своєї розвідки Автор говорить, що облатинщенє нашого обряду було переведене в постановках замойського і львівського собора (в 1720 і 1891 рр.) На першому потверджено декотрі давніші введені новоти, як „читані“ (розб. Автора) Служби Божі, празник Евхаристії і змінено обряд в душі західних обичаїв приміром усушено причастіє дітей, примішуване теплої води при Літургії губку при отираню дискоса¹⁾.

1) В замітці до того речення д. сс. згадує про те, що східна церква згідно з західною вірить в присутність Ісуса Христа в Евхаристії так довго, як довго ті види остають ся незмінені. „Но повстає питанє, читаємо далі, коли ті види тратять свою присутність, (наличність), де той проділ, при котрім вид хліба і вид вина устає. Західне богословє глядить на діло хемічно і приймає, що вид хліба тратить свою присутність тільки тоді, коли тратить її сам хліб, то є коли розкладає ся хемічно. По східна Церква уживаючи від перших часів губки для отирання дискоса очевидно з самого початку гляділа на то більше містично, незалежно від фізики, і в крушінках хліба оставших ся на дискосі уже не виділа Тіла Христового — инакше певно не збиралаби тих крушок на губку і не усувала би їх. По її думці вид хліба присутній так довго, як довго люди — якої би вони не були культури незалежно від фізики і взагалі від всякого поступу наук — вважають і називають його іще хлібом, а тому, що крушок, а тим менше пилків, уже ніхто не називає хлібом, то по її думці нема в них вже хліба, — з тим і Тіла Христового, если ті крушки остають ся з освященого хліба... Можливо, що і той тут закинений факт (уживанє губки), заключає далі, що до нині мало звернув на себе уваги, іще відслужить свою службу“. — Після догматичного опреділення способу присутности Ісуса Христа в Евхаристії тридентским Собором (Sess. 13 cap. 3.): — *totus enim et integer Christus sub panis specie et sub quavis ipsius speciei parte, totus item sub vini specie et sub ejus partibus existit*, — де Собор через вислів „sub quavis speciei parte“ розумів згідно з схоластиками найменшу частинку хліба підпадаючи під змісли — наведені вискази в устах католика хочби навіть чистого грецького обряду звучать дивно. Зазначу іще, що заключенє автора із звичаю уживати до отирання дискоса губки про віру східної Церкви в спосіб присутности Ісуса Христа в Евхаристії не має найменшої основи, а навіть являєть ся свідомо ложним. Читаючи рішеня замойського собора Автор без сумніву мусів і то вчитати, що тойже собор зніс старинний звичай східної Церкви, заховуваний серед некатоліків на Сході до нині, після якого освяченого в великий четвер агніця і омоченого в св. крові стирано на порошок і переховувано на цілий рік для причастія хорих. Якжеж д. сс. пояснить нам той звичай, який в своїй розправі замовчує, а який свідчить про щось зовсім противного, як його виводи. До речі сказавши губка заступала місце нинішнього напо-

Львівський собор „не оправдав покладаних на нїм надій“. Він ввів деякі нові „західні обряди“, як фіолетову краску в ризах, устав о заупокійних літургіях, почитанє св. Йосифа Обручника перед всіми иньшими сьвятими, а також потвердив многі давнійші звичаї, як уживанє дзвінків при богослуженю, дароносиць (монстранції) і т. п.“

В другій части довідуємо ся, що латинщеним обряду є ввводженє почитаня Найсв. Серця Христового і майскі богослуженя в честь пресв. Діви Марії, „обичай благословити на внї божеств. Літургії, після неї або після вечірні, св. Тайнами винятими з ковчега“.

Причини того „облатинищеня“ нашого обряду — після д. сс. такі: 1) вихованє нашого духовенства, 2) недостаток пониmania духа свого східного обряду, 3) наша змінчивість похопна до всього нового, 4) погорда свого обряду або частий його, 5) зле понятій поступ, 6) бажанє улегчити собі працю хочби ціною висшої ідеї, 7) „бажанє все більше віддалити ся від православних, і все більше і більше зазначувати своє привязанє до Апост. Престола“. 8) Деякі оправдують нові богослуженя значінєм Риму яко осередка і жерела вселенської Христової Церкви і 9) духовними користями, які випливають з ріжних західних богослужень на наших вірних, коли тимчасом сі користи після Автора ніякі або дуже малі.

Відкладаючи розбір поданих Автором причин і доказів їх на пізнїйше, мусимо передовсім запримітити, що автор опирає свої виводи про „латинщеним“ нашого обряду на зовсім хибнім розуміню взагалі сути обряду, його історичного розвитку і практичного значіня в душпастирській діяльності сьвященика.

1) Колиб ми хотіли опреділити суть якогось обряду, ми мусілиб взяти під розвагу суму всіх тих дійств і річий, які підпадають безпосередно під змісли учасника в богослуженю, точно відріжняючи їх від їх, що так скажу, змісту або ідеї, яку висловлюють. Так під понятє „обряд“ можемо підтягнути такий а не иньший характер св. місць і річий, посьвячених Богу, такі а не иньші дійства при богослуженю, таку а не иньшу форму молитви чи піснї, остаточно, як хто хоче, такий а не иньший стиль, в яким та пісня уложена і т. п. І тільки під тим а не иньшим кутом зріня можемо говорити про обрядові ріжницї приміром між нами а латинниками; тільки на основі такого понятя сути обряду можемо говорити, що приміром та церков по свому виглядови обряду латиньского, а та грецкого, та пі-

о ручничка, а що показала ся не практичною, тому собор її зніє виразно зазначаючи, що зносить її тому, що у нас нема досить добрих губок, а не, як думає д. сс., що будьтоби уживанє губки противило ся вірі схоластичних богословів.“

сня то дійство є приналежністю обряду латинського, а та грецького і т. п.

Та обряд не є цілию сам в собі; він є іно средством до ціли, є іно способом передачі, виявлення якоїсь висшої духовної чи релігійної правди на виї, він є унятем якогось догмату св. віри чи якої иньшої ідеї в певну, підлягаючу змислам форму. І коли що до тої форми можуть обряди різнити ся, так що до ідеї і правд в них унятих обряди не можуть різнити ся принайменше так довго, як довго люди, признаючи ся до даного обряду хочуть уходити за членів католицької Церкви, бо в тім полягає її католицькість, що всі її члени між иньшими прикметами узнають одні і ті самі правди св. віри.

В приміненю того, що сказалисьмо, до случаїв, підношених д. сс. на доказ латинщени нашого обряду можемо сказати: латинщеним обряду було би, колиб ми зовнішні форми богочитання витворені на заході, переносили живцем в наш обряд, приміром, колиб ми латинську літанію в честь Богородиці або найсв. Серця переложили на церковно-славянську мову і відправляли її в наших церквах. Затеж ніяким чином не можна назвати латинщеним обряду, коли ми більше поняту і точнійше опреділену віру в безграничну любов Господа нашого Ісуса Христа для людського рода, якої виразом є культ пресв. Серця Христового, подаємо і нашим вірним в формі питомій нашому обрядови приміром в формі параклиса або акафисту. Як раз засаднича ошибка добродія сс. є в тім, що він саму правду, яка є висказана в почитаню найсв. Серця бере за одно з обрядом себто зовнішню, змисловую формою тої правди і тому висказує такі абсурдні а навіть ведучі до єреси погляди, що приміром празник в честь Евхаристії, майські богослуження в честь Богородиці або найсв. Серця — се латинщени обряду.

А б с у р д н і в о н и тому, бо всякий ясно бачить, що через введенє їх не зівстав ніяк нарушений обряд. Найвисше можнаби закинути, що златинщено обряд о стільки, о скільки настали в нашім обряді нові, до тепер незвісні в нас освячені часи приміром май посвячений почитаню Богородиці, однак в таким случаю треба сказати, що всі иньші сьвята, які введено давнійше або в останніх часах приміром сьвято Непорочного Зачатя Пресв. Богородиці є також латинщеним обряду. А що ті мої заключеня є згідні з правдою, на те можу навести наглядний історичний доказ. Пригадаю Авторови на одну проповідь св. Ів. Золотоустого, яку він виголосив з великим одушевленням в Антиохії 25 грудня 386 р. в празник Різдва Христового і зазначив в ній, що празник той іще не знаний в Антиохії десять літ, і що він дістав ся сюди з Риму. І дійсно празник Різдва Христового почали сьвяткувати на Сході щойно з кінцем IV і з початком V. віка; в Єрусалимі був введений щойно за єпископа Ювеналія († 458), хоч в західній Церкві він був вже давно перед тим знаний, а однак ні св.

Іван Золотоустий ні віякий иньший тодішний єрарх грецької Церкви не підносить закиду латинщення обряду, хоч всі виразно признають, що той празник взятий з Риму. Чому? Бо вони добре розріжнювали між самим обрядом, а правдами і ідеями, які за його посередництвом виражаємо.

Погляди добродія св. є ведучі до єреси. Се очевидне. Єсли культ найсв. Серця або більше почитане Пресв. Богородиці є латинщенням обряду вже тим самим, що вони введені хочби навіть в найчистішійм виді грецького обряду, то так само зазначене иньших правд св. віри приміром первенство і нешибочність св. Вітця, Непорочне Зачатє і т. п. в грецькім обряді буде латинщенням обряду, а з того дальше заключене, що щирій любитель свого рідного грецького обряду за ніяку ціну не може бути щирим католиком. В виду того переходи вірних східних обрядів на латинський обряд або зриванє иньшими всякої звязи з католицькою Церквою мусілиб бути, єслиб ми судили з становиска добродія св., оправдані.

Ми бачимо, до чого доводять в самім початку зле поставлену заложєня. Вони справді на самім Авторі дуже болючо метяє ся. Так його вражує в наших богослужєнях частє поминанє св. Вітця як щось противнє обрядови і як щось такого, в чім „висшого змислу“ не знайдєш, крім тільки того, що ми смиренні — не то що другє, що се все наш „природний норєв і довг, всюди і все виявляти свою підчинєність, також і там, де від нас того не домагають ся і де другі того не ділають“ (Ц. В. 1912. стор. 135). Колиб Автор в самім початку був ясно опрєдєлив, в чім лежить суть обряду, він напевно був би в частім поминанні папи в нашім богослужєннєм віднайшов „висший змисл“, а не „смиренність, якої від нас ніхто не домагає ся;“ він був би зрозумів — що се лиш пієтизм та признанє первєнства для св. Вітця з нашого боку і що воно так само не противнє духови нашого обряду, як приміром частє поминанє Богородиці, питомє нашому богослужєннє¹⁾. Так само про уміщенє статуї Пія IX тому сорок літ в архикатедральній церкві був би Автор певно не висказав ся в той спєсіб, що будьто-би „то було вже напевно більше чим виявленє чувства вірної підданьства“²⁾ (Ц. В. 1912 стор. 137).

1) Те, що частого поминаня папи нема у Італіо-Греків, не є іще рацією, щоби і у нас не було.

2) Хто бачив статую Папи Пія IX. в архикатедральній церкві, уміщену при підкопультнім стовпї на право від входу до церкви, той мусить зі мною згодити ся, що ідея уміщеня тої статуї зовсїм противна тому, що говорить добр. св. Папа предсавлений в сидячий поставі на троні яко вселєньський учитель Церкви. Широка, архиєрейска риза, потрійна корона на голові і сьмілий рух правої руки, простягаючої ся до благословєня народу лїдають зрігєлєви думку могутости і сили католицької Церкви і знаного

Становиско Автора є і тому ведуче до ереси, що він не приймає для вірних нашого обряду ніякого поступу обьявлення. Той поступ обьявлення розуміємо не в обьявленню нових якихсь правд св. віри, ані не в змислі філософії Гінтера, після которого при помочи філософії моглиб ми прийти до такого розуміння обьявлених правд, що вони для нас пересталиби бути таїнствами. Поступ той розуміємо в тім змислі, як учить св. Вінкентий з Лерін, що ті правди, в які перед тим вірилисьмо неясно, з бігом часу пізнаємо яснійше, що перед тим проповідалисьмо повздержно, се пізнійше з більшою певністю, що було почитане перед тим з меншою величавостю і приватно, се пізнійше більше величаво і публично, що перед тим було предметом богословських диспут, се пізнійше стало ся предметом віри.

висказу Пія IX: *Non possumus*; чоловік, що оглядає ту статую, хочби навіть був захитаний в вірі в непоборимість кат. Церкви, відчуває в своїх грудях якусь дивну силу і відвагу, він так гейби читає в поважних чертах лица Учителя вселенської церкви: „а врата адова не одолють єї“. Признаю ся щиро, що я до останньої хвилі не знав, которого іменню папу статуя представляє, всеж однак відчував ту високу ідею, яка бе з кождієнької її черти; іще ніколи так відважно і певно, з так глибоким пересвідченням не лучало ся мені говорити проповіді, як тоді, ксли випала тема про св. Церков, а ту певність і пересвідчене вливав в мою душу все вид тої статуї, що як раз уміщена напротив проповідальниці. Думаю, що відчуте тої високої думки не є мені субективне, але її хотіли виразити додотом на камені творці статуї, а на те надавало ся як найліпше правління кораблем Петровим Папою Пієм IX; коли то здавало ся, що той корабель киданий вітрами і філіями людської злоби, невірства і брутальної силимогучих сьвіта ось ось знайде ся на дні моря, а однак завдяки Божій опіці над ним вийшов, хоч обдертий із всіх дочасних скарбів, іще могутійший.

Добродій сс. закінчаючи, що „вже само поставлене статуї в церкві, як противне постановам і духови східного обряду, явило ся більшою опибкою“, повинен був звернути свою увагу іще на иньші статуї, уміщені в катедрі от хочби ті, що поставлені за престолом, а тоді принаймьніше бувби відвернув від себе підозріне, що тут ходило йому не так о заховане приписів семого вселенського собора (787 р.), як радше о те, що статуя представляє римського папу і нагадує кождому нашому вірному, що він не „православний“, а католик.

На всякий случай і то мало що йому придало би ся, бо кождий знає, що вели бесіда про статую Пія IX і всякі иньші статуї в нашій катедрі, то треба говорити про умісність їх не з погляду ва обряд, тільки на стиль, в якім церков збудована. Розумієть ся, що статуя того рода, уміщена під банею церкви чисто византийського стилю творилаб диссонанс з цілостю, за теж в церкві барокового стилю вона зовсім на місци, бо правила того стилю її навіть домагають ся. Бєлиж проте добр. сс. є так великим покровителем „чистоти обряду“, повинен був поставити внесенє, щоби церков св. Юра або збудити або дарувати латинникам, бож то пречистий *Jesuitenstil*, чужий „постановленням східного обряду“.

Поступ той є плодом і нагородою живої віри після слів Ісаїї: „аще не увѣрите, ниже имате разума“ (VII. 9). Нагоду до такого поступу дають різні ереси і поступ тих наук, що служать богослов'ю, в першій мірі розумне користанє з схолястичної філософії, а жерелом його є неопибочна учительська повага католицької Церкви, котру постійно учить св. Дух всякої правди. В католицькій Церкві ми бачимо постійний поступ в тім згляді, а в грецькій Церкві так довго, як довго вона була злучена з римською церквою; з відорванєм її від Риму там не слідно ніякого поступу обявлення, навряд ми бачимо, що деякі правди св. віри, які першим Вітцям Грецької Церкви були цілковито ясні, стали неясними і незрозумілими от хочби для приміру віра в чистилице. Сей прояв є дуже поважним доказом правдивости католицької Церкви.

Таким поступом обявлення (*revelationis profectus*) є в новіших часах точвійше опреділене достоїнства пресв. Діви яко непорочно зачатої, любови Господа нашого Ісуса Христа, оказаної нам через діло нашого спасеня і неопибочности папи, а зовнішним виразом того опреділеня — се празник Непор. Зачата і майскі богослуженя, культ найсв. Серця Христового і часте поминанє св. Вітця в наших богослуженях. Говорити, що познакомлюванє наших вірних практично через відповідні богослуженя з тим поступом обявлення є латинщенєм обряду, значить вмовляти в правдивих любителів свого рідного обряду що вони не можуть бути щирими католиками, если хочуть зберечи свій обряд або відтяти їх від жерела правдивої Христової науки і засуджувати на нужденне животінне в релігійнім житю. Ми рішучо не годимо ся з добр. сс., що „вид розп'ятого Христа, або вид його божественної голови з обложеном терновим вінцем, а у других гллубше мислячих, вже вид одного хреста, без з'ображеного на нїм розп'ятя — ось все то навіть до XVII і XVIII, а навіть XIX віка і на Заході вповні заміняло вид горіючого серця, заміняло до нині, може заміняти і в будуче“ (Ц. В. 1912. стор. 142), так само, як ніхто не згодить ся на те, що розумінє приміром двох природ в Ісусі Христі першими Вітцями Церкви могло „замінати“ розумінє тихже у Отців, що жили після халькедонського собора. Як раз розважанє розп'ятя Ісуса Христа провадити думаючи людину до пізнаня причин його, а в наслідок того до бажаня змислово представити і почитити ту причину, якою є Христова любов для нас, а радше Сам Христос тим, що в Бозі прикмети і чесноти не можуть реально різнити ся від Його естевенности. Якби наш Автор був се розважив вдивляючи ся в „вид його божественної голови з обложеном терновим вінцем“, він був би не заключив, „що з'ображенє Христового Серця не перевисшає з'ображенє розп'ятя нічим, хиба тільки тим, що воно нове, модне“ (Ц. В. 1912. стор. 142), а бувби зрозумів, що хоч „не перевисшає само в собі, всеж від него різнить ся і перевисшає

у відношенню до нас, бо коли з'ображене Розп'ятя представляє наслідок, то з'ображене Христового Серця його причину, з тим є далішим розвитком розуміння діла нашого спасення, не стоячим в ніякій противорічності до висказу св. Духа: „Христосъ вчера и днесь, тойже и во вѣки“.

В виду того нам не то що не відтягати ся від поступу об'явлення католицької Церкви, але наш обов'язок разом з ним іти і теоретично та практично познакомлювати з ним вірних. В противнім случаю ми після довшого часу могли би в нашій вірі так дуже різнити ся від католицької Церкви, як приміром різнять ся від неї всі нез'єдинені Церкви так, що нинішніх схизматиків ми повинні називати радше єретиками, а не почесним іменем православних, хоч в самім початку своєї схизми вони справді від католиків не різнили ся нічим, хіба тільки не признанєм первенства св. Вітця. Тому висказ Автора, що „причиною облатинщення (розуміє ся в змислі понять Автора) нашого обряду явило ся також та і все ще являєть ся бажане все більше віддаляти ся від православних, і все більше і більше зазначати свою прихильність до Апост. Престола“ (Ц. В. 1012 стор. 133) є у всім згідний з правдою, але не приносить нам нечести, як думає Автор, тільки є доказом нашої живої віри і католицького духа.

Хибне становище Автора виступить іще яркійше, коли зважимо, що він ніяк не хоче признати дійсного історичного розвитку і посторонніх навіть західних впливів, яким підлягав і постійно мусить підлягати наш і всякий иньший обряд, если він має бути зовнішнім виразом внутрішньої живої католицької віри. То признане булоб його охоронило перед прямими противорічнями самому собі. Так на однім місці своєї розвідки він каже: „Живучість віри і вогонь любови не все ведуть до постійних перемін в обряді, но також навряд, віра і любов піддержують ся і оживлюють ся обрядом“ (Ц. В. 1912 стор. 130), а на однім читаємо таке: „Петро і його катедра була і є каменем і основою віри (розбивка Автора), обряди розвивали ся самостійно, без непосредного впливу Риму. Рим впливав на них іно о стільки, о скільки взагалі віра (розбивка Автора), основою котрої він був, впливала і впливає також і на определене обрядів. Не желати-ж нам собі в ділах обряду більше живучости і процвітання, як то було на Сході тоді, коли розпочав ся і взріс його великоліпний обряд без найменшого прямого впливу Заходу. А если приймемо вплив Заходу як необхідне услів'є для дозрівання нашого обряду, то се може бути лише в змислі самостійного поступу“ (Ц. В. 1912 стор. 138).

Ось ті, дослівно наведені речення з розвідки добр. сс., по тверджують по перше вірність дотеперішніх наших висновків що він утотожнює зміст обрядів себто предмет нашої віри з самим обрядом або практичним подаванем того предмету вірним. „Петро і його катедра була і є каменем і основою віри“ — каже він справедливо, а що наша злука з Петром і його

катедрою без впливу її на нашу віру немислима, а що далі той вплив не дасть ся ніяк подумати без певних змін в обряді, бо віра мусить бути висловлена в якімсь зовнішнім виді, інакше ми мусілиби прийняти хибну науку протестантів про невидимість церкви, то вплив заходу являєть ся дійсно як необхідне услівє зросту нашого обряду; если-ж се після виразного висказу добродія сс. „може бути лиш в змислі облатиненя, а не в змислі самостійного поступу“ — то остаточне заключене тої дедукції, що вплив Петра і його катедри на нашу віру є „облатиненем“ обряду, проте хто відкидає того рода „облатинене“ той відкидає взагалі учительський авторитет кат. церкви.

2) Вискази Автора є історично неправдиві. Істория свідчить, що обряди так грецької як латинської Церкви впливали на себе обоюдно через цілий час своєї еволюції і то не тільки тоді, коли показала ся потреба нове опреділенє, або виясненє якоїсь правди віри зазначити в обряді, але також без згляду на те. Введенє празника Різдва Христового на Сході прямо з Риму, як ми се чули від невідомого ошибку свідка св. Ів. Золотоустого, припадає як раз на той час, коли після добр. сс. „розпочав ся і дозрівав його великоліпний обряд без найменшого прямого впливу Заходу“. Другим доказом впливу Заходу на Схід є опреділенє часу трєваня посту перед Воскресенєм. З одного листу св. Дионізія Александрійського († 264 р.) до Василідеса, єпископа в Пентаполіс довідуємо ся, що піст перед Воскресенєм трєвав на Сході в тім часі один тиждень (Migne P. gr. X. 1278). Вправді рівночасно говорить Оригінес про сорокднівний піст, однак се місце відоме тільки в латиньскім перекладі Руфіна (Migne P. gr. XII. 528) і після Функа (Kirchengesch. Abh. I 252 слід.) є дуже підозріле. На кождий случай звичай постити сорок днів перед Великоднем повстав не на Сході а на Заході, а до того ще серед монтаністичних кругів. Се довідуємо ся від Тєртутіана († після 220-го р.), котрий в своїм пашквілю на католиків *De ieiunio adversus psychicos* закидає католикам неуміренність в їдженю тому, що не постять з Монтаністами 40 днів, іно кілька днів або 40 годин перед Воскресенєм. Один тиждень великодного посту згадують іще *Απαρχαίς τῶν ἀποστόλων*, що після Гарнака повстали в першій половині 3. віка, коли вже так звані постанови св. Апостолів (*Διατάξεις τῶν ἀγίων ἀποστόλων*) поручують сорокднівний піст. Постанови св. Апостолів повстали після визначних патрологів як Функ, Гарнак, Раушен около 400 р. в Сирії, затам як раз тоді, коли після д. сс. наш обряд зріс „без найменшого впливу Заходу“. Зважмо ще й до того, що вплив на означене довготи посту йшов від Монтаністів, а не прямо від римських католиків. Щож на то скаже добродій сс., котрий так дуже нарікає, що в „постах інтелігенція скоро примінила ся до західного обичаю, а на посліднім львівськім Соборі то облегченє було узаконене і для простого народа“ (Ц. В. 1912 стор. 131) Взагалі тодішня Церков вводячи в уживанє різні нові обряди і звичаї

мало дивила ся на те, у кого вони у перве повстали, аби вони лиш були практичні та не підозрілі о єресь. Так звичай читати в часі літургії символ віри ввели 476 р. перший раз Монофізити в Антиохії, а шойно пізнійше він був прийнятий через католиків обох обрядів — (гл. Rauschen, Grundriss der Patrologie, Freiburg in Breisgau 1906 стор. 211). Св. Амврозій, медиолянський єпископ, вводить в своїй престольній церкві спів псалмів на переміну по стихам в двох крилосах так, як се у перве було на Сході, особливо в Антиохії; з Медиоляну розповсюдив ся той звичай на цілм Заході. Пісня Gloria римської літургії є також східного походження (Rauschen op. cit. стор 180.) Початків вервиці або чоток (Шевченко, Чернець) в латинській церкві треба глядіти серед анахоретів єгипетської пустині так само, як з монашим житєм взагалі познакомлює Захід у перве св. Анастазій в часі свого заточеня до Тревіру ариавським цісарем Константином.

Тих кілька примірів доказує наглядно, що обопільного впливу на витворюванє і дозріванє обох найголовнійших обрядів католицької Церкви годі заперечити¹⁾, і що той вплив був тим сильніший і живіший, чим живіша була віра і взагалі релігійне жите християн — католиків тих часів, а прецінь нікому з тогочасних Отців Церкви не прийшло на думку побоювати ся златинщення або згреченя обряду. Та чи могло бути инакше? Чи могло розвинути ся то величавє релігійне жите, чи могла устояти ся єдність в вірі, та могуча ціха правдивости кат. Церкви, без ніякого обопільного впливу на обряди, як зовнішній змісловий вислів тої віри?

Безглядну незмінність і неподвижність обрядів можна прийняти іно для тої Церкви, що в вірі уже більше не поступає, для церкви-ж, що злучена з осередком і жерелом правдивої віри така неподвижність обрядів немислима. Можуть собі приміром обрядовці російської Церкви перероблювати старі обрядові форми як хочуть, вони ніколи не витворять нічого нового, бо тим переробленим новим формам забракне внутрішнього змісту, а если схотілиб витворити щось дійсно нового, то вже то саме явило би ся відступством від віри синодальної Церкви. Ось чо-

¹⁾ Той обопільний вплив обрядів на себе слідний впрочім до нині, особливо там, де оба обряди безпосередно стикають ся. В многих місцевостях нашої Архидієцезії, де католики нашого обряду живуть суміш з католиками латинського обряду, латинські сьязченики відправляють по своїх церквах парастаси і панахиди, розумієть ся в формі питомій латинському обрядови, а навіть читають на гробах подібно як у нас в день Зіслання св. Духа, хоч все те не звісне на Заході. В самім Львові, як я се чув від парохіян, несуть вірні латинського обряду хліби до костела — звичай не знаний навіть Грекам, а чисто наш походженем, — просячи о відправу над ними єзеквів за уопиних.

му глибоше думаючи представителі православя в Росії мають таку відразу до всяких змін в обряді. Се впрочім признає російський знавець церковної старини Н. Покровскій, хоч яко православний не добачує гаразд причин того прояву, коли так пише: „Византійцы въ вопросахъ воззрѣнія религіознаго обряда не отличались широтою воззрѣнія и терпимостію; таково же было ихъ отношеніе и къ религіозному искусству. И дѣйствительно, они успѣли настолько править къ русскому сознанію, что сами русскіе стали смотрѣть на всѣ измѣненія въ этомъ дѣлѣ, какъ на отступленіе отъ вѣры.“ (Очерки памятниковъ христіанской иконографіи и искусства. Втор. доп. изд. С.-Петербурга 1900 стор. 269).

Таке консервативно-вороже становишко візантійця, що жив після грецької схизми і православного русского насупротив «новшеств» в обряді, на яке жалується ся учений російський археолог, є зовсім оправдане, судячи з його становишка яко православного, ніколи не дасть ся оправдати у католика найчистішого навіть грецького обряду насупротив „облатинщень« нашого обряду.

(Докінчене буде).

Свящ. Стефан Білинський.

Модерний юдео-христіянїзм

або

новий спосіб борби жидівства з Христом.

I.

В С Т У П.

Ніхто иньший а Жида, се ті правдиві „погибші вівці з роду Ізраїлевого“. Вони то погордили символом життя, краси, мудрости і любови, вони то не хотіли признати чудесного і благодатного впливу небесного Сонця, хоч воно так ясно на їх

земли сіяло, вони то відірвали ся від жерела правди і науки, бо злоба взяла у них верх над розумом, а мечь і жадоба пімсти над справедливістю.

І так по нинішній день!

На кождім місци, на кождім кроці, де лиш можуть, поганять сьвяте ім'я Христа з таким завзятем і замилуванем, немовби се була єдина їх ціль на землі.

Того, що в вишнім і ідейнішим змислі виповнив місію Мойсея-Освободителя, бо визволивши жидів з неволі духового Єгипту і вирвавши з рук пекольного Фараона, показав їм дорогу до обцяного, небесного Ханаану, прозвали не Jeschu-a = Ісус — Спаситель, а пропускаючи навмисне послідну букву (Ajin), називають Ісуса — Jeschu або Jischu.

Рацію і значіне перекручування імени Ісуса толкують рабіни в сей спосіб: Ісус (Jeschua) творив себе Богом, а в талмудичнім трактаті Sanhedrin „заборонено вимовляти ім'я божка“, тому треба тим іменем помітувати, висьмівати, виклинати, а то і до проклону уживати тим більше, що самі букви єврейські азбуки Jod, Schim, Wau укладають ся найкраще в кабалістичну формулку і мають подвійне значіне jimmach schemo wesichrono: нехай на віки пропаде єго ім'я і пам'ять і Jeschu Scheker Wetoéba: Ісус фалшивий бог і страховище¹⁾.

Щобиж талмуд не остав одинокою того рода лектурою для них, а ще більше для зависного сьвіта, пішли правовірні жиди в перегони із своїми сьвятими і неомильними рабінами та розкинули отсі цьвітки ненависти до Ісуса-Спасителя в роді бодяків, колючок і терня по літератцких ринках і книгарнях.

В 1904 в. пр. виставлено на виставі одної жидівської книгарні в Лондоні книжку п. н. J š v (чит. Jeschu). До якого рода належала отся книжка і що було її змістом, легко догадати ся, тим більше, що вистарчить наголовок, бо много сама через себе говорить повисше вказана причина скорочення назви Ісуса та кабалістичне значіне букв J š v²⁾.

Та не лиш Ісус єсть предметом погорди у Жидів, але і сьв. апостоли і сьв. Євангеліє і сьв. тайни, одним словом, все, що є християнське.

Сьв. апостолів прозивають згідно відступниками-апостолами, відпавшими від закона Мойсеевого³⁾. Сьв. Євангеліє на-

¹⁾ Joh. Andr. Eisenmengers, Entdecktes Judentum, überbearbeitet von Dr. Franz Xaver Schieferl. Dresden. 1893. S. 524—528:

²⁾ Krauss, Das Leben Jesu nach jüdischen Quellen, Berlin, 1902. S. 249—253.

³⁾ Prof. Dr. Hermann Strack, Jesus die Häretiker und die Christen, nach den ältesten jüdischen Angaben, Leipzig, 1910. подає за Apxien. IIionу, Amolo (841—852): §. 10: (p. 301.) „Sanctos apostolos impie immutato vocabulo apelant apostatas, tanquam non missos sed refugas legis suae. Evangelium... ipsius propria lingua malitiosissime immutantes vocant Havongalion, quod interpretatur Latine iniquitatis revelatio“. S. 16.

вають або Avon-gillajon — по нім. Sündenschrift, грішне письмо або Avengillajon — по нім. Unheilschrift, злорадне письмо.

Хтож цікавий залізнути ся еще основнійше, якою то тьмою всіляких прізвищ і епітетів важать ся Жиди поганити імя нашого Найсвятійшого і Божественного Спасителя та що думають про сьв. тайни, особливо про Найсв. Т. Евхаристию та взагалі про нашу католицьку Церкву і віру, сего відсилаю і горячо кождому поручаю жерельно і совісно опрацьовану книжку Joh. Andr. Eisenmenger's, професора орієнтальних мов на університеті в місті Heidelberg з 18. ст. п. н. Entdecktes Judentum, твір на ново оброблений і сьвіжо виданий Dr-ом Franz-ом Xaver-ом Schieferl-ом в Дрезні 1893 р.

А роблю се тим охотнійше, бо годі повтаряти те, що усякому чоловікови стає остогидне.

Ненависть до Христа загнала Жидів так далеко, що зірвали навіть з найдорожшою і найсвятійшою традицією своїх найкращих часів, чого перед Христом ніхто бувби не поважив ся про них і подумати, іменно: наказали співати XX. псалом усім Жидам-одновірцям, що заселяють землю від сходу сонця до западу, по всіх синагогах і молитвенних зборах тому лише, що в псалмі тім змальовано і оспівано у поетичній формі всю велич і маєстат маючого прийти Месії¹⁾.

І чи дивувати ся тепер, що жиди перші стоять в рядах антихристиянських, боевих таборів? Що перші виточують гармати, достарчають амуніції, напинають луки і кидають смертоносні стріли в сторону Христової інституції, Ёго сьвятої, як Він сам... Церкви?

Та все на сьвітї кінчить ся. Із за пустих, чорних та зловіщих, громових хмар продирає ся і визирає як побідник — золоте, ясне, погідне сонце.

Годі не занотувати, що і в жидівскім, ворожім нам таборі зазоріло, проясвіло. Не зовсім, не зовсім, але таки на наших днях наступив в сьвітогляді модерного юдаїзму знаменитий і характеристичний в своїм роді зворот.

Чи борці вже утомили ся, чи по 20. віках прийшли до пересьвідчення, що шкода жертв і труду, що лучше змарновані сили повернути у иньший бік, чи може лише причаїли ся, що-

¹⁾ In tantum odium Domini Jesu Christi exarserunt, ut ab Oriente usque in Occidentem per omnes regiones transmarinas et cismarinas, in quibus Judaei habitant, mandata miserint, ne ullatenus in sinagogis suis psalmum XIX. (hebr. XX.), qui sub specie orationis totus de manifestissimo Salvatoris adventu scriptus est, decantarent... Tulerunt igitur psalmum, qui per tot saecula in conventu synagogae quoditae inter caeteros fuit decantatus, eumque usque in adventu Christi sui ommimodo silendum esse decreverunt. — Зміст Amol-a „contra Judaeos“ §. 10 (301) рп. Dr. H. Strack, op. cit. S. 17.

би противника обманити і в засідку загнати, не знати, досить, що серед гамону і клекоту незаметно якось гармати затихли, стріли притупили ся, а на побоевищі під Голгофтою чомусь то самі передові Жиди цікаво гейби до сну на боввих трубах — сурмах заграли, та не до приступу, а таки, таки до відвороту... мильодийно, дружно і солодко.

Гене́за сеї появи безперечно дуже интересна, тому забрав ся я дещо про неї сказати і нашій християнській суспільности.

В 1900 р. звернув ся Американець George Croly з листами своїми до що найголовніших і найповажніших жидів-корифеїв, що репрезентують нинішній, модерний, культурний сьвіт на поли поступу і науки з проханем дати йому відповідь на питанє, що думає теперішнє, модерне жидівство, а зглядно його передові заступники, про Ісуса з Назарата. Була се отже на велику скалю розписана анкета. Відповіді, які наспіли, появили ся зараз в 1901 р. в додатку до праці Tarry thou till I come (Newyork)¹.

Клясичні і що правда незвичайно цікаві для нас ті відповіди появили ся опісля в німецькій перекладі з відповідними, річевими поясненнями і критикою, а тим самим є і для нас доступні. Зібрав їх Lic. Joh. de le Rói, Pastor in Schweidritz і видав п. н. „Neujüdische Stimmen über Jesum Christum в Липску 1910 р.

І отся то брошурка о 54. сторінках спонукала мене підняти ся отсеї праці, підійти ближше і прислухати ся уважнійше интересам жидівским виводам і голосам про Ісуса тому, що і нашу Галичину заселює велике і поважне число Авраамових синів і потомків, отже горячим, хоч безпретенсiональним моїм бажанєм є, щоби голоси ті про Ісуса дійшли до відомих ісповідників юдаїзму і нашої землі, а по друге, щоби показати, ні — перед очи поставити — нашим інтелігентнішим кругам і верствам як далеко зайшли ми в своїй поступовости, коли нас християн Жиди завстидали, бо стали поважнійше і основнійше від многих християн заходити ся і студіювати жите Христа, ба що більше, а тим самим і слухнійше, що Жиди стали вже вище цінити, більше почитати тай інакше про Христа виражати ся від всяких охрещених, поступових, забуваючих ся у нас так часто, ралігійних індиферентів. Буде се болюче обвиненє, але на жаль слушне і справедливе.

(Дальше буде).

¹) Gl. Stimmen aus Maria — Lasch. LXXX. 3. Miscelen. Moderne Judenchristen.

Антін Стельмах.

Бог у вселенній.

Важна роля наук природних.

„Νοῦς πάντα διέκοσμιρε“. -- Розум все устроїв. — Так вчив вже колись старинний мудрець Анаксагор. Хоч розумови тому приписував він лиш устроєне світа, а не сотворене, бо матеріальні первні вважав він вічними, все таки серед сучасних матеріялістичних доктрин, філософія його вступає на висший педесталь, і в устроєню вселенної добачує силу незмірного розуму.

Однак висші й взнеслійші погляди на вселенну являлись в старині як незначні огники й проблески, що вскорі із смертю їх творців гасли, так що прочі брили в мутній воді матеріалізму.

Та того рода матеріялістичне поняття світа, не лиш мало місце у старинних, воно виступило ярко і в новітніх деяких філософічних системах.

Се тому, що обсервація природи й її явищ відбуваєсь не раз дуже односторонно, а се конечно вести мусить до негатиї висшого принцип, регулюючого посередно матеріальні первні вселенної.

Що найвисше деякі трудні комбінації пояснюють ся внутрішніми силами природи а все инше зводить ся до механічного руху матерії. Природа проте лиш повагою свого слова має пояснювати днесь перші і найважнійші проблеми, та не лиш пояснювати, але й розв'язувати; так принаймні думають моністи, що не подають на неї сталого й ясного означеня.

Якеж значінє має в дійсности те слово „природа“, думаю на те відповідь найлучшу дає вчений Пеш словами: природа є се внутрішній істнуючий¹⁾ в річах принцип, на яким опираєсь єство всіх річий, що приписує їм їх заховуванє ся.

Иншими словами, природа, се якийсь внутрішній закон, що детермінує кожду річ, робить її тим а не иньшим, і прямує її до певної означеної ціли. Розумієсь закон сей сліпий, і сам себе несвідомий.

¹⁾ Tilmann Pesch S. J.: Die grossen Welträtsel, 3 Aufl. Freiburg 1907. Bd. I. ст. 571.

Від нього проте, від тої природи зависить устрійство цілої вселенної, а докладне її пізнання мусить конечно дослідника застановити, звідкиж знова ся сила, ся природа, й мусить вести до узнання, а що найменше до відкриття першої, незалежної розумної причини.

Однак до такого заключення можуть лиш дійти й доходять уми неупереджені, що слідають за правдою для правди, без згляду на те, яка вона буде, мила чи ні.

Іншого рода дослідники, головню з табору матеріалістичного, що першої розумної личної причини узнати не хотять, перестають вже на викриттю властивої природи, її сил і як кажуть відвічних законів, і дальше вже не глядять, впевняючи, що вже більше нич відкрити не можна, а все, що виображає собі чоловік поза тим, що за властивою природою, є ілюзією ума, чистим фантазмом, чимсь трансцендентальним, для дослідю не доступним, і тому все, що не підпадає під дослід позитивної науки, не має в собі ні крихітки об'єктивної, дійсної правди.

Розумієсь, се лиш софістерія.

Так стаєсь не один з дослідника природи філософом, що з области собі добре знаної переходить дуже часто до менше знаної, а загал тоді думає, що коли першому вірилось для його поваги, то й в спекуляціях філософічних також можна і належить йому вірити.

Так повстають ложні системи, що тішать ся великою кількістю приклонників лиш тому, що або творці їх суть визначними й заслуженими повагами в науці позитивній, або що нові науки й теорії відповідають на пів зіпсутій натурі людства.

Се передовсім находить місце в нашій добі, де всякі здобутки науки виставляєть ся проти многих правд теїзму, а явища природи пояснюєть ся на спосіб механістичний, виключаючи тим самим розумом установлену доцільність. Моністичне пояснюванє явищ і чудів природи виславляєсь як найрозумнійше лиш тому, щоб повалити перші й найважніші правди релігійні, щоб відтак довести до знесеня надприродних моральних законів.

Всякі знова погляди християнські або навіть лиш теїстичні належить, після них, вичеркнути із спису правдивих і розумних тому, що вони не мають жадної предметової вартости, а суть лиш витвором замішаня й так недоспілого вже людського ума.

Певно, що деякі погляди в світогляді християнським не мають днесь такої стійности, як давнійше, але се лиш тому, що се були опівії й погляди індивідуальні, які загал міг прийняти, а міг й відкинути. Чому їх прийняв, се пояснюєсь тим, що сучасна суспільність не знала правдивого стану річи, а скоро перенималась якиминибудь поглядами індивідуальними.

Но все таки питання, що суть основою теїстичного світогляду, мимо поступу новочасної науки, стоять дальше непорушні, а що дивнійше, що коли боротьба завзята проти них повстає, вони відбирають власне оружие ворогів і ним не лиш боронять ся, але й все з борби побідно виходять.

Світогляд теїстичний має під обою основи трівкі й непохитні, бо слідить природу, яка для него є теологією, і на основі огляданої дивної краси у вселенній і доцільности, доходить до узнання першої, духової, розумної причини.

Розважаючи і обсервуючи природу мимохіть мусимо звернути увагу на пречудну доцільність в усіх трьох світах, неорганічній, рстинній й звіринній, і поставити ділемму, що або ся доцільність є посереднім витвором якогось розумного Бства, або повстала случайно. Позаяк прийняте случаю в тім разі не може видержати розумної критики, як се і на іншій місці буде доказане, тому мусимо вернути до першого і прийняти Розум, що все устроїв і всім управляє.

На се дає нам історія ума людського геніяльних своїх свідків, від часів найдавнійших аж до тепер. Від старинних аж до послідних віків були вчені телеологіи, між ними Сократ, Платон, Цицеро, Коперник, Картезій, Кепплер, Ньютон, Лайбніц, Евлер, Ківіє, Ампер, Вольта, Коші, Фламмаріон і інші.

Але як давнійше так і тепер телеологічне пояснюванє світа має своїх противників. В старині між іншими атомістів, опісля матеріялістів, позитивістів, деяких пантеїстів, а наконєць дарвіністів, для котрих Дарвін механічними чинниками розв'язав проблем доцільности.

Загально беручи, всі противники доцільности, або єї як факт заперечують, або пояснюють інакше, як в дійсности пояснити належить. Сі другі признають доцільність, але не відносять єї до ніякого розуму, не роблять єї заміреною¹⁾. Чи справедливо вони судять, покажеть ся низше.

Вперед треба розглянути, чи взагалі існує яка доцільність, а коли вона є, в який спосіб єї пояснити.

Доцільність в природі.

Коли ми бачимо — каже Др. Гасерт²⁾ — що трудні комбінації по єго разів повтарають ся і все мають той самий наслідок, тоді пізнаємо там стремління до цілі.

¹⁾ Пор. X. Dr. Kaz. Wais: Kosmologia czyli filozofia przyrody (Bibl. dz. chrześ.) Warszawa 1907. ст. 190

²⁾ Гл. Constantin Hasert: Antworten der Natur 4 Aufl. Graz 1898. ст. 54.

Колиж проте має в природі проявлятись доцільність, то елементи її повинні так складатись, щоб творилось з них щось заміреного і щоб сю ціль осягали вони все, мимо нераз неприхильних обставин.

Щоб сконстатувати в природі факт доцільности, або його заперечити, треба розглянутись ві всіх трех сьвітах, неорганічним, ростинним і звіринним.

В сьвіті першим пробиваєсь доцільність ввішна або як називає її проф. Вайс¹⁾, відносна, бо основуєсь на взаїмнім відношенню одних річий до других.

Гляньмо лиш у простори вселенної, а там міліони тіл небесних кружать з незвичайною скорістю і одно об друге не завадять. Чому питаємо? Хто стереже сеї пречудної гармонії? В тій цілі власне установлений закон гравітації всесьвітної, що велить притягатись тілам в прямім відношенню до мас, а в відворотнім до квадрату віддалень. Планети, що кружать довкола сонця, мусять отже відбувати дороги по різно видовжених еліпсах, а сила відосередна мусить рівноважитись з притягаючою, бо в противнім случаю всі планети полетілиб у безвісти.

Якжеж не має око й розум людський доглянути ту доцільного урядження, ту, де найменше навіть збочене з правої дороги моглоб потягнути за собою страшну космічну катастрофу.

Земля наша від сонця є віддалена округло 20 міліонів географічних миль. Поспішним поїздом дорогу сю можнаб відбути за 337 літ, а сьвітло потребує на се всего около 8 мінут²⁾. І чиж ся віддаль не є цілковито приміненна до всякого житя на землі, а спеціально людського? Колиб те віддалене було менше, жар сонішний спалив би все що є на землі. Колиб знова ся віддаль виносила около 600 міліонів миль, як у Нептуна, велике зимно зморозилоб все, бо сонце не мало би тоді сили огріти землю.

Те саме мусимо сказати о масі і о силі тяжести нашої планети. Колиб була земля так велика як Юпітер або Сатурн, тоді сила, з якою вона всі тіла на своїй поверхні притягає, булаб так велика, що порушуване ся живучих тепер на землі звірят сталоб нєможливе. Заяць пересгав би бігати, а мусів би повзати, орел не взніс би ся више як голуб, а чоловік наче яким великим обтяжений тягарем, падав би раз у раз на землю мов та мала дитина, що доперва вчить ся ходити.

Колиб знова земля була так мала як Меркур або місяць, тоді наші рухи булиб так хиткі і непевні, як якого піяка, кож-

¹⁾ Гл. X. Dr. Kaz. Wais op. cit. ст. 191.

²⁾ Про ті дивні і чудні а майже непонятні числа в царстві звїзд читай в книжці X. Dr. Fr. Gabryla *Filozofia przyrody*, Kraków-Warszawa 1910 ст. 14—36, також Д-р. И. Кюпф-а: *Житєві питання* (з нїм.) Львів 1912. Ч. I. ст. 62—68.

дий легкий удар повалював би нас на землю, а воздух був би так рідкий, що не міг би піддержувати життя звіринного¹⁾.

Подібно є з круженем землі довкола її осі. Колиб вона такого обороту не робила, малибисьмо пів року дня а пів року ночі. В часі довгої ночі — як каже справедливо Врорс²⁾ — все вимерзлоби, а в часі довгого дня жар сонця спалив би все, принаймні в країнах горячих. Житє тоді яке небудь а передовсім його розвиток духовий майже неможливе.

Вправді те гарне в своїх видах і ріжноманітності житє розвинулось на нашій планеті дякуючи того рода умовам, про які згадано, але питаю, чому як раз ті умовини є конечні до розвитку життя а не инші? І в тім власне ми бачимо доцільність.

А зійдїм дальше на нашу землю. Як гармонійне й доцільне є уложене самих елементів на ній!

Не все є вуглем або крицею, не все глиною або гранітом, або якою рудою. Заходить в природі пречудне розміщенє тих елементів, відносно до різних потреб земного життя. Ростинам треба різнородної почви, то сухої то глиנקоватої то пісковатої и т. д., а много елементів великі услугу віддає кожній людині. Яка гарна доцільна зависимість; один елемент служить другому, а оба може третому і т. д.

Звернім єще увагу на факт кристалізації. Кожда хрусталь стремить від самого свого початку до певного означеного виду, який є для неї ціллю. Вона стремить до означеної скількості граней, до отвітних кутів брилових, до певної скількості углів, до свого сталого питомого тягару, до певної скалі твердості; і хтож не бачить тут стремління до цілі?

Возьмім знова инший елемент, воду³⁾. Склад хемічний води полягає на злучі 2 частий водня і 1-ої кисня (H_2O). А колиб так лиш невелика скількість цияну получилає з одною частиною водня, повстав би квас, який затроїв би цілу воду. А прецінь сего ніколи не бачимо. Вода має три стани сціпенілости, сталий, плинний й газовий. Чи ж ту природа не ділає доцільно і корисно для нас і нашої землі? Представмо собі, як виглядала земля й житє на ній, колиб нараз вода почала істнувати лиш в однім стані сціпенілости, пр. лиш як лід або газ? А скількість води, чи не є для землі добродійством? На нашій кулі є $\frac{3}{4}$ води, а $\frac{1}{4}$ суші. Наколиб води місто $\frac{3}{4}$ було $\frac{2}{4}$, тоді більша часть землі замінилає ся в пустиню, з тої причини, що

¹⁾ Гл. Prof. Dr. Georg Reinhold: Die Welt als Führerin zur Gottheit. Mergentheim 1912. 2. Aufl. ст. 145—146.

²⁾ Гл. Fr. Brors T. J. Prawda (з вїм.) Tłum. F. F. Warszawa 1910. cz. I, ст. 85.

³⁾ Пор. Fr. Brors T. J. op. cit. ст. 82—84.

хмари не моглиб пари водної так далеко заносити. Свідчить о тім Африка, що не маючи близько ріжновидних заток і півостровів як пр. Европа, мусіла в нутрі замінитись в непроглядне пісковище. А без води не моглиб жити ні рослини, ні звірята, ні людина, бо без води не малаб навіть і інших напиків.

Дальше, вода формує долини й гори, їй як зазначає Брорс, ціла навіть краса природи завдячує своє існуванє.

Вода також своїм фізичним свійством робить із себе виімок з прочих тіл.

Із щоденного досьвіду знаємо, що вода є тяжша від леду, тому лід може по ній плавати. Се походить із того свійства води, що вона при 4 С має найменшу містимість, а тим самим найбільший тягар питомий, а понизше і повисше 4°C містимість єї більшає. При 0°C вода замерзає на лід і тратить $\frac{1}{10}$ часть свого тягару, і тому може бути на верху води. А хтож не знає, що сталоб ся, колиб були закони інші? Колиб лід був тяжший від води, тоді він падав би все на спід, на верху вода знова замерзлаб, так що вся вода мусілаб переініти ся в лід, а тоді всяке житє для звірят водних є виключене. А подумаймо лиш, що сталоб ся з теплом землі, колиб $\frac{3}{4}$ єї поверхні були вкриті грубим на кільметри навіть плащем леду, а всюди инде омотувалиб землю ріки срібними ледяними стягами?

А сам воздух, чиж не є доказом доцільного урядженя? Атмосфера нашої землі має те свійство, що теплі лучі сонця допускає до неї, натоість охоронює землю від утрати власного тепла. Чиж не бачимо ту наче якої дивної опіки? Без того штучного плаща малибсьмо на землі дуже низку температуру, що дуже відємно ділалоб на всяке житє, а може навіть і зносілоб його¹⁾.

Житє чоловіка як і звірят зависиме від воздуха. В склад воздуха входить 20 частий кисня й 79 частий азота, притім трохи квасу вугляного й пари водної. Колиб було за много азота (н. пр. 82) або за мало кисня, люди удусилиб ся в протягу кількох хвиль, бож знаємо, що при 7% кисня починають ся вже всякі замішаня а при 3% настуає смерть від удушєня²⁾. Колиб у воздуху було за мало квасу угляного й люди й звірята жити пересталиб.

Колиб угляноводні находились на землі в більшій скількості (в копальнях є в малій), ціла атмосфера замінчилаб ся в огонь. Хтож тоді змігби втічи перед загальним пожаром?

Не обертав би ся воздух разом з землею, тоді панував би у нас все страшний оркан, а вскорі знищив би цілу землю.

¹⁾ Після одних — 500 С. після інших більше бо навіть — 1000 С. аж до — 2000 С.

²⁾ Пор. Гнат Хоткевич: Житє, Львів 1912. ст. 8-9.

Наколиб верства воздуха була два рази вища (а доходить вона до 100 кілометрів), або вага воздуха о половину тяжша, не моглибсьмо жити на землі. А прецінь инші гази є від воздуха тяжші¹⁾.

Переїдїм тепер до свѣта ростинного. Кілько див природи бачать ту наші очі? В одній, першій клітині містить ся потенціяльно ціле найвище навігь уорганізоване єство. З неї опісля розвинєсь чудна рожа, або яблонь шляхотна, або південний дактильник. Від самого вже початку стремить ся клітина до певного викінченого типу. Сей власне є цілю даної клітини. Тому справедливо кладе Шопенгавер вагу як раз на те подиву гідне мистецтво організмів. Кождий організм є після нього якимсь не до висказання викінченим архитвором, до чого філософ Gutberlet²⁾ додає, що се вимагає надлюдскої трансцендентної волі, бо сліші понуки, які приписуєть ся хибно найпростійшим істам, не змоглиб витворювати й далше розвивати так давних творів штуки.

Кожда рстина шукає в землі за спеціальними собі соками, а инших не побирає. Чому так? Чи вона може розуміє, яких їй соків треба? А самі природні закони від нікого не зависимі, сліпі, нерозумні, і також сего не розуміють, ні не розбирають. Кінчики корінїв у рстин осмотрені суть охоронними шапінками в тій цілі, щоб не дізнали в землі ушкодження. Корінцями побирає рстина соки з землі, а щоби розвести їх по цілім рстиннім організмі, на се служить їй цілий систем клітин, цївок, волокон, до яких дістаєть ся корм згаданими корінцями, наче якою сучою помпою.

Листєм рстина віддихає, бо побирає з воздуха кисень, а віддає двоокис вугляний. Листєм може побирає з землі вода парувати, бо на нїм є отвори. Тому в часі посухи згадані отвори звужають ся, так що зовсім майже зникають, а щоби знова в часі зливи за много води не вливалось тими норами до клітин рстинних, тому ті отвори суть на споді листків, а не на верху.

Тільця зелени можуть розкладати безводник вугляний й творити крохмаль лиш при помочи лучів свѣтла й тому все звертають ся листки до свѣта.

А скількож насїня мати-природа обдарила болончастими крильцями, щоб вітер міг їх далеко розносити в цілі розмножуваня?

Гляньмо також по польних нивах і левадах. Серед буйної трави видніють цвѣтки польні й далеко заносять вонь своїх пахучих олійків. Спитає цікавий на що те все?

¹⁾ Гл. Fr. Brors T. O. op. cit. ст. 80—81.

²⁾ Гл. Prof. C. Gutberlet: Der Wille in der Natur (Natur und Offenb. Bb. 4. Műpster i W. 19 4.) ст. 516.

Ся вонь і яркі краски цвітів приманюють комахок, зда- лека вже на те вражливих, і вони прилітають і запилюють цвітку. Те лиш дивне, що для комах ся вонь притягаюча й мила, а для рогатого товару вона відстрашаюча й тому він їх не спашує а лишає, щоб росли. Звіря знає докладно кожду шкідливу, та пригожу поживу. Та знає те є несвідоме, воно походить з ін- стинкту. Лінней¹⁾ каже, що рогатий товар поїдає з усіх ростин, які можливо йому дістати, лише 267 родів; зате не поїдає 218 родів. Вівця приймає 387 родів а полишає 141; коза споживає 449 родів, а не рухає 126, підчас коли кінь признає лише 262 роди їдомих ростин, а гордить 212 родами.

А як цікаві й багаті в доцільній устрій є рослини звані комахоїдними?²⁾ Живлять ся комашками, а до сего мусять мати отвітний біологічний устрій. До таких належать *Sarracenia purpurea* (багряна коробка) і *Nepenthes distillatoria* (збанчик). Перша з них замешкує східну часть північної Америки. Листе їх так збудоване, що творить наче який лійок, як у першої ро- стини, або збаночок, як у другої. На верху отвору находить ся бляшка листкова, що може отвір навіть замкнути. Тому що ли- сте такої рослини має звичайно дуже красну барву і то яскраву, як багрян, червону, зеленаву, тому комашки думаючи, що се цвіт, злітають ся до неї, щоб напитись солодкого нектару, що находить ся коло згаданого отвору в лійку або збаночку. Але шукаючи за тим присмаком входять комашки до лійка або зба- ночка, й впадають сейчас у воду, що находить ся на його дні. І тепер комаха мусить гинути, бо желези, що там находить ся напускають до води плин, що мясні части розпускає й травить, подібно як сок жолудковий. Деякі слабші комахи гинуть сейчас, а сильніші хотять видобутись, але нутро лійка є найжеле звичайно острыми волосками, зверненими в долину, так що вязень втічи не може. В той спосіб кормлять ся рослини частями ор- ганічними, що їх всисають в себе стінки листка.

Подібний примір дає нам також комахоїдна рослина Аме- рики північної мухоловка (*Dionea muscipula*), що в особливий спосіб ловить мушки й від сего одержала назву. У насаді біла сеї рослини біля землі є розетка листків, а кождий з них при кінці складаєсь з двох половин, що можуть до себе нахилитись, як листки книжки. Береги кожної половини осмотрені суть кільцями, що при замиканю обох половин між себе заходять. Колиж отже комаха сяде на бляшку листка, обі части замика- ють ся, й так ловлять вязня. Тоді желези, що суть в горішній

¹⁾ Гл. Д-р. И. Кюг: Житєві питання Львів 1912. Ч. I. ст. 59. також Prof. Dr. Georg Reinhold: Die Welt als Führerin zur Gottheit. 2. Aufl. Mergentheim 1912. ст. 150.

²⁾ Поп. Prof. Dr. Józef Nusbaum: Wiadomości początkowe z biologii. Warszawa 1898. ст. 36—42.

часті листків, видають сок і сей розпускає й травить мягкі часті тіла комахого, які всисає бляшка листка. Опісля обі половинці розтвиряють ся, а останки нестравлені вітер звіває.

На більшу увагу заслугує еще цікавий цвіт филинника ¹⁾. Оцвітіння його є довгою цівкою при насаді банячкової розширеною. Середина цівки оцвітіння осмотрена є волосками звисаючими в діл. Комаха обсіпана вже чужим пилом входить до середини, запилює доспілі вже знамена, до яких причіплюєсь чужий пилок. Але позаяк пиляки филинника еще не доспіли, тому мусить комашка довше задержати ся, а не пускають її найжені в долину волоски. Вона тріпоче ся, й дотикаючи головок пиличних, прискорює їх дозріванє, а коли воно прийде, пиличні головки отвиряють ся, а комашка обсіпавшись свіжим пилом вилітає, бо найжені в цівці волоски сейчас по запиленю в долину опадають. Замітне й се, що скоро лиш комаха вилетить, тоді береги оцвітіння загинають ся, так що можуть закрити отвір до цівки, бо дальші відвідини комах вже лишні.

Взявши отже під увагу тих кілька примірів мусимо признаги, що цілий устрій рослини є дуже, а часом й задивляючо доцільний. Ціле єство її має запевнене бутє, але розумієсь не від себе, а лиш обусловлюють його предивні закони вселенної. А що такі суть, о тім нема сумніву. Бо звідки беруть ся ті листки у рослини, такі а не инші, мережані гармонійними яркими барвами? Звідки пахучі олійки у польних цвіток? Або чи може желези в листках комахоїдних рослин, повстали slučajно, чи slučaj наказав їм розпускати мясні часті зловленої комашки? Чому волоски филинника опадають в долину, аж по запиленю цвіту, а не скорше? Чи ж може рослина розуміє, що по запиленю треба отвір оцвітіння вже замкнути? А хто почув знова рослину, що в часі посухи треба пори в листках звужати, щоб ними вся вода не випарувала?

Всі ті питання змушують нас в шуканю правдивої відповіді узнати закони певні вселенної, які нею правлять. Мусить ся їх прийняти й ними пояснювати доцільні стремління в світі ростиннім, або самим ростинам приписувати розумне діланє, се логічний абсурд. Із доцільних стремлінь рослин бачимо, що вони підлягають якимсь неможливим законам, які конечно ведуть до узнання першої розумної причини, як творця тих законів. Самі вони не мають розуму, а коли розумно ділають, то видно, що ними рядить Розум і Розум їх установив, а сей власне називають теїсти Богом.

Перейдім тепер до світа звіринного. Хтож не знає з господарства, що видагність конюшини зависить від польних чмелів? Вони головно переносять пилок в конюшини, з пиляків на

¹⁾ Пор. Prof. Dr. Józef Nusbaum: op. cit. str. 109—110.

стовпики. Від їх отже буля зависить заплоднене й урожай ко-
нюшини.

А пригляньмось скомплікованим умовам симбіози рослин і звірят¹⁾. Зворотникові рослини, як *Rosa Banksiae*, або дерева. *Asacia spadicigera* і *Sescria peltata* часто бувають об'їдані з листя декотрими гусініцями та хрущиками. Щоб забезпечитись перед напастию тих сотворінь, входять ті рослини наче в яку спілку з певними родами сильно-кусаючих і хижих мурашок. Сі мають в пнях тих розгин догідні коритарі, а надто великі засоби солодкого меду, виділюваного спеціальними железами рослин. Зі се відвдячують ся мурашки тим, що вигублюють немилосердних ворогів тих рослин не лиш кусаючи, але досягаючи непрошеного гостя квасом муравельним, що діткливо парить.

Подібний примір симбіози заходить також між муравлями, а малими комахами мшицями (*Aphidiae*). Сі названі коровами мурашок догоджують їм солодкою виділиною, що її мурашки дуже люблять, а яка для мшиць є неогрібна, тим більше, що зліплює їм ніжки й вони не можуть ходити. За се мурашки будують для них обори й боронять від ворогів.

Звірята, менші чи більші, що служать за поживу иншим, мусять ся дуже розмножувати й тому не дивно, що деяких комах в часі літа є тисячки.

З досвїду знаємо, що дальше й лекше літають ті птахи, що кости в середині мають порожні, що при такій самій витревалости й силі надає їм легкості й еластичности.

(Дальше буде).

о. Евстахій Цурковский.

Очевидцєви на єго заміти в чч. 11—12 „Ниви“.

З огляду на добру волю Очевидця, не хочу лишати єго без поясненя з моєї сторони, тим більше, що Очевидець стоїть

¹⁾ Пор. Prof. Dr. Józef Nusbaum: Op. cit. стр. 129, 132.

в своїх поглядах на нашу історію на цілком протилежнім становищі від мене, єсть представителем найскрайнішої опозиції і тому справа загальна домагає ся того, щоби заняти ся поглядами Очевидця і ріжницю межи нами вирівнати. З порядку річи випадало би починати пояснене з точки, яку підносить автор. Автор пишучи о моїй статі каже, що статя має лиш історичну вартість, але що до анальоґій, які я випроваджую з тих історично політичних подій, він зовсім не годиться на них. Як з того видно, головною річю у автора суть „анальогії“. Що однак автор розуміє під тим виразом „анальогії“, се полишив собі самому, бо розуміючи анальоґію, як її розуміти належить, то булиб то такі самі або подібні случаї де інде, значить ся, я беручи за основу нашу історію, писав бим на її основі о чім іншим. Сеж так автор не розумів і розуміти так сей вираз годі, тому гадаю, трафлю в думку автора, коли подам пояснене до головних точок, в яких розходять ся наші погляди. Тими точками суть то два періоди в нашій історії, в яких в першім доглянув я нашу красшу добу, а в другім наше лихоліте; автор видить навпаки в першім наше лихоліте, чи то, як виражає ся автор, добу для нас убійчу, а в другім с. є. по зірваню консолідації і від сполуки з радикалами, бачить автор нашу добу красшу і, як виражає ся, епохальну, називаючи її новою ерою.

Ріжницю ту свою мотивує автор тим, що будьто я представив події надто суб'єктивно і бракує їм об'єктивности. Мотив сей подає автор голословно, не опираючи єго на ніяких доказах.

Придивім же ся тепер, з якою об'єктивністю приступає автор до своїх замітів?

Говорячи о старорусинах, автор не вдаючись в ніякі мотиви, називає їх відразу „зрадниками і людьми безідейними“. Чи так виглядає об'єктивність, незалежність від свого я?

Полишаючи на боці таке об'єктивне трактоване річи автором, хочу приступити до того, що мав автор на думці, а то русофілізм старорусинів.

Говорячи о радикалах каже автор: радикалізм не повстав сам від себе, не прилетів як саранча десь з вітрами — бурями, ані як яка зараза.

Добре, а чи то само не має ся відносити і до русофілізму старорусинів і то в більшій еще мірі, як до радикалізму?

Возьмім на перед, що первістний русофілізм старорусинів не слухно стягає ся до тяготіння до Росії. Уживане мови церковної дало многим повід до посуджуваня їх о русофілізм. Що не слухно, причину того подав я в моїй статі. Тепер приступаю до поясненя русофілізму наших старорусинів. Русофільство у наших старорусинів не заперечую, було оно, але хто

знав їх, тих давних наших русофілів, знає також добре, що не були то русофіли ренегати, що тяготілиб до Росії політично яко ірредентисти, а були се русофіли по конечности психольогічній, яких витворили не рублі, ні якісь там користи, а чисто і просто обставини домашні, міжнародні, конечність часу.

Як сказав я, коли Галичина прийшла під Австрію, Руси не було. Русь творила одна верства народа, котра була заневолена і погорджена. Все інше, що звалося інтелігенцією, було спольщене і дивилось на того мужика з горда і то, що звалось руске, було в пониженю. Тим, що приходилось будити нашу Русь, приходило конечно помагати собі. Якаж поміч могла прийти будителям нашим на руку? Куда не оглянутись, все було нам противне. Що лишалось нашим першим будителям? Чим мали они одушевити, чим вляти і скріпити руского духа? Не лишалося їм нічо іншого, як серед загальної погорди сказати до пригноблених; дивіть, за кордоном все, що там жиє, се наші братя, дивіть, як они там панують, які там пани, як кланяються они Богу, дивіть, так як ми*). А в перших початках о ріжниці говорити не було як, впрочім не придалося було, бо пригноблених пригнобленем не підносить, а назва приняла ся від Поляків, котрі були учителями і все, що жило за кордоном, називали Москалями або Росіянами, отже та назва прилипала мимохіть. А чи ті перші наші будителі були безідейні? Безідейним єсть іно той, хто журить ся про себе, а не про загальне добро. Колиж будили і збудули гу Русь і дали її основи до єствования і змагали до цілковитого єї визволення і зрівняня в правах з другими, то чейже до безідейности вчисляти не можна, бож жили для загального добра, для справи народної.

А чи мали з того які приемности або користи? Читаєм з житя Маркіяна Шашкевича про Авдиковского, що сей мало що не переплатив житем, що відважив ся заманіфестувати себе публично яко Русин. Чиж то було що виїмкового? Се було в часах, де була уже потроха розбуждена Русь, а можна представити собі, що могло діятись давнійше серед нації, котра за своїх часів винаймала жидам наші церкви, не позволяла в білий день ховати своїх людей по своєму обряду? Я памятаю добре еще ті часи, де в Тернополи р. 1861 Поляки повибивали вікна в льокали, де Русини поважились урядити для себе баль. І в тім було нарушене стану посідання. І колиб не поліція і войско, хто знає, чи не мусілиб переплатити житем. Абож такі давні часи, де наші виборці ішли до голосования під нападом з'організованої шайки ни них з каміннями і палками і як котрий з виборців хотів боронитись, був зараз арештований за уличну бійку? І тут чули нарушений свій стан посідання. А що діялось

*) Так пояснювати генезу русофіїства мабуть годі. — Редакція.

по селах в часах передвиборчих? Агітація хочби найлекша і як найзаконнійша рівнала ся злочинови гідному того, щоби виступала жандармерія і непокоїла найспокійніших мешканців в їх хатах і обійстях або зводила для страху протоколи з ними.

Суть то річи, котрі діялись о много пізнійше, в часах більшого освідомлення і часах лекших, бо конституційних, а щож доперва діятись могло в часах початкових, де під зглядом права казали: Бог високо а цісар далеко! Якаж серед таких слушаїв була для підтримання людий рада? Не було що, як казати: не бійте ся, нас є більше, богато і таких, що мають власть, якби що до чого, наших ворогів закидалиб і шапками. Тож русофілізм був ту конечний (? Ред.) для обдуреня і підтримання духа. А чи можна добачити в тім брак ідейности? Русофілізм був ту лиш середником педагогічним (? Редак.).

Пригляньмо ся тепер, чи консолідація вадила що розвоєви народного слова? І то ні. В часі конституційнім „Слово“ було органом для всіх, коло котрого горнулись всі писателі, Богдан Дідицький печатав їх твори і як знаєм, був першим, що видав твори Федьковича приписавши від себе у виданю вступне слово. Друкарня ставропігійска печатала твори і письма народоуців усе. А що виданя старорусинів не вадили нікому, знати можемо по тім, що ті їх виданя залягали по магазинах.

Русофільство їх було, як підніс я, натури психольогічної, котрого і по конституції не могли покинутись, видячись виданими на ласку і неласку Поляків. Русофільство піддержало, як бачимо, правительство само, бож старорусини бажаючи добити ся прав для свого народа, хотіли показати, що они мають за собою також когось.

Щоби старорусини мали нам зашкодити аж так далеко, як каже автор, „що власне та консолідація зі старою партією, з русофілами, се лихो наробила, що правительство до решти віддало Русинів на поталу Полякам“ — за обективну річ також брати не можемо. Знаємо прецінь всі, як старорусини уходили за партію рядову, за що називано їх загально schwarzgeldberami, чого Поляки стравити не могли і називали їх згірдно „святотюрцями“. Отже тим самим шкодити нам не могли. Колиж прийшов рік 1867, котрий віддав нас Полякам на поталу, они вийшли ту з гонором, а тому завинили більше ми самі, як висказав ся я о тім попередно. По році 1867, що прийшло нам скрутно, се були уже наслідки р. 1867, за які не відповідають старорусини, наступила зміна часу, де ми почули ся у возі Ягайлоньскім і побачили, що не правять нами Німці а Поляки. А щоби оправдати свій гнет над нами, мали на то у Відни свого міністра, котрий, як знаєм з діяриїв єго, поставив собі за задачу рити під Русинами, представити їх в очах правительства яко небезпечних. А щоби не виглядало се на пустомельство, зааранжовано сцену з зрадою державною в р. 1882. А як в дійстности виглядало з сею зрадою державною, о тім висказав

ся я попередно також. Що змінились часи, винен сему був голов-но рік 1866, як сказав я попередно, а і крихту не винні сему старорусини. І в тих змінених часах не відступили від діла народного, не показались яко десперати, як виражаєсь о них автор, а йшли солідарно з народовцями, на скільки домагалась сего загальна справа і при тій витревалій праці прийшло до р. 1890, де прийшов приказ до зроблення правового ладу межі Поляками і Русинами. В чім покривдив нас рік 1867, моглисьмо хоч в часті відзискати тепер, прийти конечно до якоїсь національної автономії, — як писали німецькі часописи: *Wäre dieser Umsturz nicht gleichbedeutend mit einem Umschwung zum Besseren?* Та прийшло до „нової ери“. Але чи можна за те їх, се єсть тих старорусинів, назвати „зрадниками“, як то об'єктивно робить автор? І чи можна поступованє таке називати жебраниною, як то робить автор? Сеж була іно щира, витревала горожанська праця, котра доводила до овочів. Колиж мимо того, мимо таких утруднень, при консолідації прийшло знов до серіозної хвилі, де таки то, що відложило ся, мало прийти до успішного кінця, мав затягнутись на нашій хаті якийсь дах, ми мали мати свою владу і статись хоч трохи якимись господарями у себе, — прийшло до розбитя сеї консолідації через радикалів, як висказав ся я о тім попередно, а що доперва автор витає яко „нову еру“, кажучи: „Доперва тепер зачалось наше народне жите без русофілів, що занечистили нам нашу українську хату“. І се єсть об'єктивний розслідок нашої історії, проголошуваний публично печатю? По такім крепкім привіті приходить ся нам запитати: О щож ми боремо ся, як праця о свій дах має називати ся занечищенням української хати, житем жебраним хлібом?!

Очевидець висказує свою радість з такої ось причини: „повстав клич „Рідної школи, питоме жите економічне, „Сільський Господар“, сотки товариств кредитових по краю під зарядом „Союза ревізійного“, „Достава“, „Гостинниця“ і проч. Не знаю, чи є що фалшивішого, як такі річи вязати з радикалізмом. Преці знаєм всі, що радикали, ідучи за вказівками Драгоманова, не були за повільним і поступенним розвоєм, були противні всему, що сей лад моглоб підтримувати і були противні всяким економічним чи просьвітним організаціям, змагаючи до насильного перевороту хотіли викликати а-мосферу, яка видала французску революцію. Що так єсть, нагадаю авторови хвилі, які підніс я в попередній статі, коли „Просьвіта“ хотіла перемінити свій просьвітний статут на просьвітно економічний, радикали були перші, котрі сильно противили ся такій зміні. І се не випадкове, а річ їх програмова.

Випадків таких міг би я авторови начислити без кінця. Ту нема на се місця, але пишу о тім в статі іншій, яку автор буде міг собі вчитати. Як Очевидець хотів би цофнути ся гадкою в зад, то міг би пересьвідчити ся, як ті радикали писали бро-

шури, що наш хлоп єще за добре стоїть, щоби спосібний був до революції, що треба більше пролетаризувати, отже у пляні їх є спролетаризоване. Революція малаб увінчати такі бажання: ґрунта панські і сьвященічі мали би перейти на власність хлопів. І кличі такі були підношені і нашими послами в парламенти і рівночасно українськими послами в російській Думі.

Що рух згаданий Очевидцем припадає близько в ту пору, як наступило наше зірване з консолідацією, то правда, але не вяже ся з ним. Згаданий рух вяже ся з таким рухом з сторони польскої.

По зірваню нашої консолідації, коли радикали викликали аграрний стрейк, бодай до сего признавались, тогли то Поляки стали старатись о забезпечене себе ту у східній части Галичини і тогди то Козловський піддав гадку акції польонізаційної через закладане читалень *Szkoły Ludowej*, Рейфейзенон, в чім пособляв їх Виділ краєвий, каплички і костели і школи.

Коли Поляки розвинули таку пекольну против нам акцію, кинулись до контракції і ми. Ми не єсьмо люде ініціативи, а до акції потребуєм усе принуки і така широка народна наша акція пійшла за спонукою Поляків.

Вязати ту акцію з акцією радикалів належить до оптичного обману, а не до історичної правди. Очевидець пишучи інакше, видно, не брав активної участі в руху, а тим менше слїдив рухи противника.

Але акція така чинна, яко акція теперішного ладу, не підходить під програму радикалів, котрі яко противники теперішного ладу, старають ся его поборювати і називати все то, що ми робили, „назадницьким“, „клерикальним“ „заскоружлим“, а все то, що стягає до поборювання того ладу, отже акцію негативну, „поступовостію“.

Партія радикальна єсть проте тою партією, котра по думці Очевидця показує зуби і з того згляду єсть для Очевидця симпатична.

Придивім ся тепер, які то зуби і против кого звернені? Зубами тими суть виступи против свого духовенства і Церкви і против власної народности.

Кому ж можуть ті зуби повадити або бути страшними? Могуть служити лиш до докомплетованя організації для нашого противника, можуть бути его виручником, де той чує ся безсильний.

А підорване морали, чи то єсть нічим? Очевидець радує ся сотками кас і іншими інституціями і каже, „якби так давно той розлам був набрав таких форм, як отсе днесь сталось, тоді булоби ціле наше політично народне жите інакше виглядало нині“. Згадаю, що всі ті піднесені Очевидцем інституції не є щось цілком нового, бо много з них було уже позасновуваних,

котрі пізнійше розвинулись. Але гляньмо на них, чи ті всі інституції вистарчать для нас, як буде брак морали? Перше не було кас, але при повздержности, при морали, хоч не було і зарібків, гроші були у кожного в скрини, в коморі і нарід мимо злиднів був непобідимий, нині при підкошеню морали, гроші хоч є по касах, але що раз менше є їх дома, і хоч суть хороші зарібки, але що раз більше іде ся до кас, грозить що раз більше бубен. Шільд не pomoже нічо, як не буде відповідати ему середина. Чи то можна витати яко „нову еру“? Або то розлюзоване, о яким згадував я попередно, можна витати яко „нову еру“? Або можна називати „новою ерою“, если то, що називає апостол ділами тьми, як неповздержність, безвстидність, перестають бути темними і стають бути буденними? — Можна підтягати під „нову еру“, коли замість евангелія Христового проповідує ся евангеліє Драгоманове, ширить ся анархія? А що Драгоманів єсть апостолом анархії, нехай Очевидець, коли сего сам не видить і не вірив би мені, повірить д-ру Франкови, котрий в фейлетоні „Діла“ назвав его анархістою, а котрого яко знатока Драгоманова прийняти треба.

Каже Очевидець, що ми сьвященники не маємо чого бояти ся революції духової, а я кажу: шож може бути страшнішого від такої революції, чи не єсть се копанє для нашого народа пропасти і готовленя ему загибели? Каже Очевидець: „Я занадто сильно вірю в могучість нашої католицької Церкви, щоби она могла захитати ся від леда якої партії“. Певно, що Церков не захитає ся, але она має пасти, сторожити свої діти, і то, що провадить на загибель, недопускати, щоби се звати „ідеєю“, як то робить Очевидець.

Що утворив ся радикалізм, я годжу ся також на те, що говорить Очевидець, що не прилетів він як саранча і що була до его повстаня причина.

Причиною було скрутне положенє для противників в консолідації.

Тим не хочу єще казати, що партія та пійшла сьвідомо противникови на відсїч, але знаю лиш те, що пануюча нація має все у себе такі партії, яких єї потреба. Так діє ся в цілій Азії, в Африці, Австралії і єсьм пересьвідчений анальоґічно і в тім случаю.

Хвилю, де в консолідації ми доходили до якої такої хати у себе, називає Очевидець жебраниною. Нехай би та хата була собі, якою бути би хотіла, але щоби була, то при дбайлости можна розробитись якось, о власних силах прийти до чогось, але до чого провадить нас та дорога, не знаю.

Очевидець чи не видить, що ми що раз гірше слабнем. У Відні малисьмо давнійше наших заступників в міністерстві просьвіти, росли і на універзитеті і респектовано більше язик по урядах, чи се вчислити до успіхів нової організації?!

Каже Очевидець, що причиною радикалізму було, що староруска партія була противна просьвіті народа, немов то противна була, щоби діти хлопські не ходили до школи Гадаю, чи не сьмішна така бесіда; а хтож впливав на то, щоби діти селянські ходили до школи, хто творив стипендійні фундації, творив бурси і причиняв ся до піддержання їх? Ішло то все разом без ріжниць на партії.

А чи радикали суть за просьвітою? Чи не наслухав ся Очевидець або бодай не начитав ся, як на вічах або зборах їх, виступають вічно против інтелігенції. Нехай Очевидець прочитає собі „Подільське Слово“, як перед виборами до парляменту против Д-р. Голубовича викриказ конціпент адвокатский д-р. Гукевич: нам не треба інтелігенції. І так діє ся всюда. І се єсть „ідея“, „нова ера“?

Признаю, що єсть се „нова ера“, але не для нас. Певно, що справляє она і радість, але не нам. Затирають і руки, але хто? Я радив би Очевидцеви глядіти на справи більше оком душевним, як тілесним і над нашим пониженем ридати, а не радувати ся. Хиба, що самоубійство буде счеркнене з декальогу і піднесене до геройства.

Так виглядає образ, коли задивлятись будемо на справи об'єктивно, а не суб'єктивно.

ПРОПОВІДЬ

на 16 неділю по С. С. Д.

О справедливости Божій і одвічальности чоловіка за свої діла.

В нинішнім св. Євангелию показує нам Ісус Христос в притчі о талантах строгу справедливість Божу, після котрої кожде добре діло буде відповідно надгороджене, а зле строгу покаране.

Ото — говорить св. Євангелиє — оден пан відїзджаючи в далеку дорогу, розділив своє майно (таланти) між слуг своїх.

По якімсь часі вернувши, — зажадав від них рахунку. —

І тогди прийшов перший, що одержав 5 талантів і приніс своему панови других пять, за що пан похвалив его і надгородив гоїно.

Так само і другий, що одержав два таланти, приніс других два і також дістав похвалу і велику надгороду.

А третій — лїнивець, — що одержав оден талант, закопав его в землю і не приніс своєму панови жадного зиску.

За те зістав покараний тьмою кромішною, де єсть вічний плач і скрегіт зубів.

Тим паном, то віхто инший, — як Господь наш Ісус Христос, а слуги — то суть люди живучі на землі.

Так як різні суть слуги, — так само різні суть люди.

Є много на свѣті грішників, котрих всі почитають і славлять, а є багато знов чесних-убогих, котрі в біді і нужді коротають свій вік.

Можні грішники розкошують за життя, а навіть як умруть, то з великою величавостию їх ховають; а чесні-бідаки бідують від малку, всі їх понижають і допчуть як ту траву при дорозі, а по смерті нема навіть кому відпровадити їх на місце вічного спочинку.

А нарід побожний, давлячи ся на те все — дивує ся і не раз нарікає: „Чи нема Бога на небі? Чи вже неправда і кривда взяли верх над справедливостию“? О ні, християнине! Є Бог — котрий все бачить, є справедливість Бога, котра нікого не мине.

Прийде час, — для декого він вже недалекий — зажадає Ісус Христос рахунку, подібно як той пан в нинішнім св. Євангелію. — Сам Ісус Христос потверджає тоє кажучи: Прийде Син чоловічий в славі Отця свого і з ангелами своїми і тогди віддасть кождому після діл его. (Матей XVI. 27).

І най ніхто занадто не спускаєсь на милосердіє Боже. — Справді не раз Бог дов о терпить грішникови, — але коли міра терпеливости перебере ся, наступає справедлива кара. Для того в нинішній науді треба нам розважити: 1. о справедливости Божій і 2 о одвічальности чоловіка за свої діла, щоби поки час поправити своє житє і заслужити собі на вічну щасливість.

I.

Знав я одного пачкаря з над границі. — Бувало добрі люди толкують ему: Не йди — кажуть — за границу, бо тя зловлять тай біда.

„Або то мені першина“ — відповідав він зухвало. — Стежки знаю як свої кишені, ніч темна — москаль спить, а на випадок можна викупити ся або і кулькою пошастувати. І пійшов. — Але тим разом ему не пощастило. — Де найменше сподївав ся, — там его зловили. — Не допомгло ему нич, що в себе вмовляв: мені не першина — москаль спить і т. д.

Подібно поступають собі деякі люди. — Живуть, як би Бога не було на небі. Нічим для них закон Божий, для них їх грішні похоти законом.

Нічим для них встид і ганьба перед людьми, они собі кпять зі всіх добрих і чесних, торгують справедливою, мстять ся за найменше ухилене, суть пострахом для цілого оточення.

Живуть безбожно, таї ще говорять: „Згрішимо і щож злого мені стало ся“?

Тільки часом — пригадав їм сумління про справедливість Божу. Але тогди они вмовляють в себе, що нема Бога, нема суду, нема ані надгороди ані кари. — Так говорять, бо так їм треба. Але не розум — іно непевність та боязнь їм се диктує.

Бо хотів би хто і тисяч разів говорив, що нема суду, що єму все безкарно уйде, — то однак вийде так само, як той пачкар. Чи хоче — чи не хоче, колись нечайно мусить стати перед справедливим Судією. А якаж то буде стріча?! Коли сини Якова стали перед Йосифом в Єгипті і він сказав до них: „Я ваш брат Йосиф, котрого ви продали“, — они так настрашили ся, що слова не могли до него промовити.

Подібно і грішник, коли стане перед Богом і почує грізні слова: „Я є той Бог, котрого ти через ціле життя ображав“, почувши ті слова зі страху оніміє, бо страшно єсть впасти в руки Бога живого.

Щобись переконав ся о тій правді, згадай лишень на кілька примірів строгої справедливости Божої.

Перший примір бачимо на Ангелах.

Бог сотворив множество Ангелів. Всі они були добрі — красні і щасливі. Бог вивисив їх над всім сотворінням, украсив многими совершенствами. — А однак за оден тільки гріх і то мислю поповнений, скинув їх з неба до пекла і они стали на віки нещасливими.

Другий примір строгої справедливости Божої бачимо на перших людях.

Бог любив Адама і Еву, дав їм рай до ужитку, наділив їх надприродними дарами, они були дітьми Божими, не мали ніколи умирати, — а однак за оден гріх і то в річї на око маловажний, Бог їх тяжко покарав.

Они утратили рай, безсмертність і небо раз на все — і то не тільки они самі, але і всі їх потомки.

Третий і то найнаглядніший примір справедливости Божої то сам Ісус Христос.

Коли наші прародичі жалували за свій гріх, — Бог умилосердив ся над ними і обіцяв прислати Спасителя, котрий би їх відкупив від гріха.

Але чоловік був за слабий, щоби задосить учинити справедливості Божій, для того сам Син Божий зійшов з неба на землю, жив ту в бідності і пониженю, а потім протерпів великі муки і смерть хрестну, щоби лише повернути людям назад ласку Божу. — Тож коли дивишся християніне на Ісуса розп'ятого, знай, що то неумолима справедливість Бога прибила Ёго до хреста, знай, що Бог не пощадив навіть Сина свого, щоби лише було задосить учинено справедливості Божій.

Наглядний доказ справедливості Божої маємо також на народі Ізраельскім. Бог вибрав ёго з поміжи всіх народів, опікувався ним і провадив, як добрий Отець свої діти; але коли той нарід замість бути вдячним відвертався від Него, пророків не слухав і забивав, а вкінці посунувся до такого злочину, що убив навіть Сина Божого, Бог ёго тяжко покарав.

Войско римске облягло Єрусалим. — Голод, меч і зарази здесяткували мешканців; а вкінці, коли по завзятім бою місто зістало здобуте, велика часть людности зістала винищена, а прочі пішли в неволю. Саме місто Єрусалим зістало збурене, що не зістав камінь на камені, як то проповів Ісус Христос 70 літ наперед,

І від тої хвилі Жиди — без сьвятині, — без вітчизни, розбіглися по цілім сьвіті. — Погорджувані всіми — а часто і переслідувані, суть наглядним доказом строгої справедливості Божої.

Крім того знаю много людей молодих, здорових, без котрих не обійшлася жадна забава, жадна п'ятика і бійка в громаді — До злого були перші, — до церкви і медом не притягнеш.

І щож сталося?

Ото одному розпуста підкосила здоров'я і силу і він набавившися мерзкої хвороби, марно зійшов з сего сьвіта.

Другий підчас якоїсь бійки так зістав покалічений, що потім зістав калікою на ціле життя. Третій розпився, — промарнував все, а потім пустився на крадіж, однак раз, другий раз зланий — більшу часть життя свого просидів в криміналі.

Так то Бог кождому платить по справедливості за ёго діла.

II.

Ми же, спізнавши з повисших примірів строгу справедливість Божу, — чи ж не задрожимо, коли згадаємо на свої діла? — Ті діла осудять нас і поставлять по правій або по лівій стороні на страшнім суді.

До тих, що добре робили, промовить Ісус Христос:

„Прийдіть благословені Отця мого і унаслідуйте царство приготоване вам від початку сьвіта.

Ходіть ви сироти і вдови! Ото пролиті слези ваші суть тут переховані і високо оцінені; ходіть в двори Мої!

Господарі! Ви були на малім загоні землі мені вірні; я видів ваші труди і праці, я видів піднесені до мене в молитві мозолями покриті ваші руки; ходіть до мене по надгороду!

Ходіть сюди чесні ремісники! За ваш труд і піт, за вашу утому, чекає вас тут вічне щасте.

Ходіть сюди урядники праві і сумлінні! Ви через ціле своє жите боронили невинність і стояли за правом; тепер будете царствувати зі мною.

Витаю вас невинно переслідувані і несправедливо засуджені! Витаю вас строгі каянники, чесні слуги і добрі панове! Ходіть до мене! Тут не буде більше ані сліз, ані смутку, ані боязни смерти; тут не буде ані ворога, ані зради — тут безпечні вічно будете зі мною тішити ся“.

О щасливі слези, котрі зискали таку нагороду. Благословені добрі діла, труди і переслідування, котрі заробили небо! Для такої нагороди щож є в порівнаню терпінє цілого жита? Дятого навчає нас сьв. Павло: Ані око не виділо, ані ухо не чуло, ані серце того поняти не може, що Бог приготував люблячим Бго.

А тепер перейдїм на лїву сторону і подивім ся на злих. Як непотрібне хабазе чекає спаленя, так они очікують засуду. А засуд сей говорить сам Ісус Христос; „Ідїть від мене прокляті в огонь вічний, приготований дїяволу і єго ангелам“.

Щож за страх і смуток огорне засуджених!! Могли заробити собі небо, а заробили пекло! Щож за ганьба для них, коли Ісус Христос покаже їм і вичислить всі ласки, які їм в житю подавав, коли покаже їм рани, які за них протерпів. — Ідїть від мене прокляті в огонь вічний, де не буде вже жадного милосердія, жадної охолоди, жадної надії! —

Відїйдїть від свого Сотворителя, которого не узнавалисьте, відїйдїть від свого Спасителя, котрим погорджалисьте. Відїйдїть від своїх братів від родини і приятелів, з котрими вже ніколи не будете веселити ся! — Ідїть в огонь вічний, в тьму кромішню, де буде лише плач і скрегіт зубів. —

Тут зачнуть ся наріканя і проклони засуджених, на які лиш розпука здобути ся може: Проклятий най буде час народження мого, закличе неоден, прокляті родичі, котрі мене на сьвіт видали! Прокляті наставники — учителі — сьвященники, — котрі нас не упоминали і не навернули на дорогу чесноти.

О якже утішать ся дїяволи, коли зобачуть своїх товаришів. — А кільки їх і які там не будуть?!

Тут одєа особа, зведена обіцянками і намовами до гріха, учепить ся пазурами свого зводителя і буде проклинати єго і тримати ся єго на віки. —

Представте собі християни тих, що тут на землі жили в гніві і в гніві помирали; представте собі їх еще по смерті, по суді Бога, як оден другого дусить, мордує в пеклі і буде мордувати на віки. —

Представте собі піяків, що то пропили свій маєток, свою честь, сумління і присягу, они і дальше пють і будуть пити, але за кару лише поломінь огненну.

Злісники, котрі в злости тут на землі — громами, хоробами, шляками і чортами других частували, там в пеклі ніколи не перестануть проклинати себе, других, а навіть самого Бога. Вся злість пекольна сполучить ся, щоби їм помагати, але все то їх не успокоїть, лиш еще більше додасть жару їх пристрасти.

Будуть там кривдителі і злодії; деякі еще не мали часу спожити чужої страви і будуть вічно єї в устах обертати.

Інші пригнетені людською кривдою, хотілиби позбути ся свого тягару, але вже за пізно, людська кривда тисне їх на сам спід пекла.

Ото в книжці п. з. „Побожні приклади“, читаємо, що оден чоловік провадив процес о кавалок ґрунту. — Процес був очевидно несправедливий, але він кривоприсяг і виграв з великою кривдою для свого ближнього.

Коли умер той неправий властитель, оден побожний чоловік мав обявлене, що умерший зістав засуджений на огонь вічний в пеклі.

По батькови наступив син. Він знав о несправедливо набутім ґрунті, але не звернув. — В коротці умер і душа его прийшла на те саме місце мук, де вже сидів его отець. „Отче“ — каже він — „посунь ся глубше, най я засяду на твоім місці“. —

Наступив внук, третій несправедливий властитель рілі. — І той знав або чув о несправедливім процесі діда, однак тримав ґрунт, а умерши прийшов на те саме місце, де був его отець і дід і закликав жалісно: „Посуньте ся глубше — най я сяду на ваше місце. — Нещасний дідо, ти своєю кривоприсягою стягнув сюди ціле своє покоління“. І так йшли наслідники за наслідниками, аж доки не заспокоїла ся справедливість Божа.

Християне! Приклад той хотяйби був тільки сном, а не обявленем — як то побожна книжка описує, все таки поучає нас достаточо, що за кождий вчинок мусимо відповісти перед Богом, та що наслідки его відбивають ся нераз на дітях і внуках наших.

А коли Бог зачне з нами рахувати ся, ніхто не викрутить ся, ані не випросить ся, як то нераз на сьвіті лучає ся, що найгірший чоловік потрафить завсїгди якось уйти ціло.

Нераз злодій зловлений на чужім коні, — буде крутити, що він его знайшов, або другому злодієви відоорав. — Зловлений в чужій коморі, — удає п'яного або дурного, а спільники і кривні так его нераз боронять, що і зроблять невинним як ягнятко. — Но памятай, що людий мож обманути, але всевідучого і справедливого Бога не обманиш. — Надармо будеш глядіти на Сьвятих, надармо вносити очі до неба і шукати там ратунку; — коли ти за життя не знав Сьвятих, коли ти ніколи не вносиш очей до Бога, не доглянеш нігде милосердя, лиш строгий засуд на себе.

А на кінець щож з тої науки випливає? Ото жий чоловіче як хочеш, але памятай на то, що з свого життя будеш мусів здавати рахунок. Той час не далекий: може сего року, або сего місяця чекає на тебе суд, котрий відбуває ся сейчас по смерті кожного чоловіка, а при кінці сьвіта еще раз перед всіми людьми повторяєсь. — Роби отже добре, що хто може — і не спускай ся на милосердие Боже; бо Господь Бог хотий тисячі з ласки спасе, то однак тисячі задля браку заслуг вічно погубить.

Збираймо діла добрі, милосердні, справедливі, сьвяті, гідні Найсьвятійшого, за котрі нам справедливо заплатять і надгородять. Амінь.

Василь Лиско, катехит.

Церковна літопись.

Іменованє руского єпископа для Канади. Руским єпископом для Канади став іменований о. Микита Будка, префект рускої духовної семінарії у Львові. Номінат роджений в р. 1877, ординований в 1904 р. Яко префект викладав питомцям обряди і молитвослов. Був також редактором „Емігранта“ і душею товариства сьв. Рафаїла. Руска Церква в Канаді дістає в особі Номіната ревного католицкого сьв.щеника і щирого сина Руси-України. Многих літ!

Евхаристійний Конгрес у Відні і участь в нїм Русинів. На евхаристійний Конгрес у Відні вибрало ся з Галичини понад 1.300 Русинів. (Около 1.000 з львівської і станіславівської єпархії, а понад 300 з перемискої).

Причини схизматичного руху в Галичині. Редактори з „Gazety Kość.“ впали на оригінальний винахід. Враз із звісним кс. Бородзічом прийшли до заключення, що причиною всякого лиха в нашій Церкві, а передовсім причиною схизматичного руху серед нашого народу, се нічо иншого, а женитьба руского духовенства... Дотичні виводи читаємо в статі: „Podłoże prawosławia w Galicyi“. Головний доказовий матеріал черпає „Gazeta Kość.“ з „руского“ жерела, а саме з брошури о. Щепковича — „В ім'я правди“, де представлений руский клир і его церковно суспільна діяльність в „правдивім світлі“... — Єще оригінальнішу причину „православного“ руху у нас винайшов орган русофільських священиків „Галичанинъ“. Сей дневник в довшій статі: „Православний рух в Галичині“, добачує головну причину лиха в наших... єпископах... Наші єпископи — всі без виїмку — се мазепинці, які увели до Церкви партійну політику і сим своїм кроком викликали в Галичині „православе“.

З братнього органу. В статейці: „Ze sfer ruskich“ подає „Gazeta Kość.“ (ч. 27) зміст дописи о. Заболотного (Zabołosznoho!), поміщеної в „Ниві“ (чч. 13—14) і слова нашого дописця: „Отже той сотрудник бере третій крейцар з парастасу, з мирования, з похорону...“ перекладає ось як: „Wikarzy dostają od proboszczów trzecią część dochodów z parastasu, bierzmowania (!!)...“ До сего додає „Gaz. Kość.“ з здивованем в скобках: „A więc biorą tam jakieś opłaty za udzielenie Sakramentów św.!“ (підчеркнене „Gaz. Kość.“). Редакторови з „Gaz. Kość.“, котрий бересь до рецензування руского письма, не знаючи рускої мови, поясняємо, що „мироване“ се не „bierzmowanie“, отже не sacramentum, а sacramentale... В дальшій числі, 29, (з 19. липня с. р.) звіщаючи про заложене ОО. Василями місіонарської школи в Бучачі і про цілібат її будучих вихованків, додає від себе „Gaz. Kość.“ таку увару: „Małżeństwo kapłanów jest tylko dotychczas tolerowane i to nie w Kościele katolickim, tylko w obrządku wschodnim“. (Підчеркнене „Gaz. Kość.“). Що се значить? До якої властиво Церкви ми належимо по думці о. Пехніка?

Нове гр. католицьке єпископство. Папскою булею з 1. липня с. р. основано нове гр. кат. єпископство в Угорщині. Нове єпископство буде числити около 120 парохій з 250.000 вірними. Парохії вилучені з дієцезій: Єперес, Мункач, Великий Варадин і Шамос-Уйвар.

Третій міжнародний католицький конгрес есперанцький. В днях 18—22. серпня відбув ся в Будапешті третій міжнародний Конгрес католицьких есперантистів. Конгрес, що стягнув дуже багато учасників, між ними визначних католицьких мужів, розпочав ся Богослуженєм. В Конгресі взяло також участь немале число священиків. Найблизший, четвертий, Конгрес має відбути в Римі.

Загальний 59. з'їзд німецьких католиків відбув ся в Аквіс-грані в днях 12. до 15 серпня. Учасників було понад 40.000. Ось спис виголошених на з'їзді рефератів: 1) Питанє римске а свобода Сьвятїйшого Вітця. 2) Німецький закон проти побуту ОО. Бзуїтів в Німеччині. 3) Основуване католицьких організацій. 4) Участь католиків в пособлюваню місій серед диких народів. 5) Товариство сьв. Бонїфатія для місій в діяспорі. 6) Товариство сьв. Рафаїла. 7) Стоваришене сьв. Землі. 8) Опіка над молодіжю. 9) Опіка над тими, що прибувають до міст. 10) Участь католиків в суспільнім житю. 11) Справа приватних урядників. 12) Стоваришене для працюючих жінок. 13) Католицький союз жінок. 14) Судова опіка в громадах. 15) Стоваришеня для німецьких католиків заграницею. 16) Ювілей місійного товариства сьв. іосифа. 17) Осередний союз католицьких захоронок. 18) Опіка і виховане за-недбаной молодіжи. 19) Товариство сьв. Вінкентія а Павльо. 20) Поборюване публичної неморальности. 21) Жаданя в области народного шкільництва. 22. Стоваришеня католиків з академічним вихованем. 23) Союз сьв. Гільдегарди, що опікує ся католицькими студентами. 24) Товариство християньскої штуки. 25) Віблїотеки товариства німецької народної школи. 26) Кінематографи. 27) Попиране католицької преси.

Приготованя до 200. лїтнього ювілею сьв. синода. В р. 1921 минає 200 лїт від часу основаня „сьвятїйшого правительствующого Синода“. Синод заходить ся вже від тепер коло достойного відсьвяткованя отсего ювілею, а саме оголошенем відповідних історичних публікацій.

Зближенє між англіканїзмом а російскою єхїзмою. Недавно відбув ся в одному з англійських міст синод англіканської церкви, на котрім оголошено між иншими таку резолюцію: „Англіканська церква приймає з найбільшою вдячністю вість про основанє російського Товариства, котрого ціль завязати близші зносини між церквою російскою а англіканською і про затвердженє статутів тогож Товариства сьв. синодом. Англіканська церква надїєсь, що благословенство Боже спічне на тім ділі і що наука та звичаї обох церков будуть близше пізнані і лїпше поняті“. Часописи доносять, що російське Товариство повстало при нагоді побуту англіканських єпископів в Росії. Подібне Товариство, англійське, має бути заложене також в Лондоні. Головою російського товариства є єпископ Евлогій.

Зрієт католицизму в Сполучених Державах. Коли протестантизм в Сполучених Державах постійно упадає (тепер числять там 194 протестанцьких сект), то католицизм з кождим роком змагаєсь. Коли в р. 1790 зістав іменований в Сполучених Державах перший католицький єпископ, то мав лише одну маленьку церковцю в Бальтіморі і заледви кількох сьвящеників ріжних народностей, а всіх католицьких душ було не більше, як 30.000.

Тепер число католиків в Сполучених Державах виносить 20 мільйонів, які належать до 95 епархій, мають 13 архієпископів, 81 єпископів і 17.000 священників. Як скоро росте число католиків в Сп. Державах, можна собі з того уявити, що в р. 1911 перейшло на католицизм 33.247 осіб.

Самовбійства в Прусах. Після обчислень „Statistische Korrespondenz“ поповнило в р. 1910 самовбійство 8.179 осіб, 6.164 муштин і 2.015 жінок. В останньому п'ятиліті (1906 до 1910) припадало річно пересічно 20 до 22 самовбійств на 100.000 осіб. У муштин число було розмірно завжди вище, чим у жінок. Нахил до самовбійства залежить від раси і релігії, від віку, пола, стану родинного і суспільного. Причиною сумовбійств було в найбільшій частині божевіле, а далі сум і жура, тілесні терпіння, жаль і стид, грижа совісти, нервовість, алкоголізм, сприкринає собі життя, пристрасти, гнів і сварки. Серед самовбійників було 6.338 протестантів, 1.538 католиків, 40 інших християн, 108 жидів і т. д. Стверджено, що найбільше самовбійств припадає на місяці май, червень і липень. Число самовбійств в Прусах постійно росте. Коли в р. 1878 було самовбійств 4.689, то в р. 1907 вже 7.643, а в р. 1910 — 8.179.

Бібліографічні записки.

Життєві питання. Апольогетичні розвідки. Частина перша. *Д-р. И. Ключ.* Заходом Товариства Катехитів. У Львові, 1912, ст. 208.

Твір Д-ра Ключа се знаменитий популярний підручник апольогії християнської віри, призначений для молодіжи. Перша частина цього твору займає докази існування Бога. Товариство Катехитів, бажаючи дати в руки нашої молодіжи апольогетичну лектуру, навіть не могло зробити кращого вибору. Жаль лише і то великий жаль, що не постаралось о краще видане цього перекладу. Сам переклад не злий, хоч і до перекладчика має читач неодну претенсію, як приміром задержане цілковито майже німецької складні, уживане таких слів, як „невіра“ в значінню „невірство“, як „духовна душа“, „обявлене віроісповідане“, „особий(?)“ і т. д. Далі перекладчик не дбав зовсім о те, аби читач (і то ученик!) міг його легко зрозуміти. Подибуємо такі речення, яких абсолютно годі розібрати, що вони означають (пр.

на ст. 3: „І все те, чим меркотане зірок“... і т. д.; на ст. 9: „Се вдоволені самим бутем“... і т. д.; ст. 17: „Буте се спричинює і удержує“... і т. д.; ст. 20: „Ми кажемо“... і т. д.; ст. 25: „Загальна віра“... і т. д. і т. д.). Та помімо того всього, як кажемо, переклад ще не злий. Але коректа вже неможлива. Коректор не має найменшого поняття про інтерпункції. Протинки кладе навгадь, чи треба чи ні, а найчастіше там, де не треба. Ошибок друкарських (а може самого перекладчика, згідно коректора) на неодній сторінці по кільканайцять! Се всьо сильно утрудняє читане книжки. А не забуваймо, що книжка призначена для молодіжи... Аби прочитати книжку до кінця, треба доволі терпеливості. Чи сі хиби зроблять книжку популярною між учениками, дуже сумніваємо ся. На другий раз повинно Товариство Катехитів трохи дбаліше заходитись коло свого видавництва. При кінці ще одна увага, ще одно свідощтво недбалости видавництва. На початку перекладу поданий зміст цілої книжки. Просимо лише порівнати отсей „зміст“ з правдивим змістом, а вистарчить, щоби мати поняття про дбалість, з якою заходилося Товариство Катихитів коло отсего свого першого видавництва.

Христос між нами. Написав сьвящ. *Теодозій Лежогубский*. Львів, 1912. Видавництво Тов. сьв. Ап. Павла, ч. 10. ст. 78.

В сій брошурі пояснив Автор Пресьв. Тайну Евхаристії. З початку уживає Автор форми вукладу, дальше (в другій часті) форми оповідання. Воно якось разить такий скок... Разять також надто богословські висловки в устах фабричного робітника. Та серічи другорядної ваги. З самої теми вивязав ся Автор дуже добре, хоч не всюди задержаний тон популярний. Спосіб писання живий, поетичний, притягаючий увагу читача. Ціль брошури, як видно з закінчення, приготувати наш нарід до віденьського Конгресу. Та чи не є се муштарда по обіді?

Щоденні молитви. (Відбитка з малого Катехизму). Львів, 1911. Накладом Тов. сьв. Ап. Павла. Ст. 14.

Справа щоденних молитов була минушого року предметом широкої дискусії у нашій часописи. Були голоси за і проти. Нині стоїмо перед довершеним фактом: народний переклад щоденних молитов в же маємо. Переклад, виготовлений особною Комісією, поміщено вперед в малім шкільнім Катехизмі. Тепер Товариство сьв. Ап. Павла видало переклад сих молитов (без церковного тексту) особною відбиткою. Тут подано перекладом на нашу мову всі щоденні молитви. Чи сей переклад вдовольнить наших вірних, можна сильно побоювати ся. Найважніші тут, розуміє ся, молитви „Отче наш“ і „Богородице Діво“. Для ваги справи подаємо тут обі молитви в новім виді. Переклад Господньої молитви звучить так: „Отче наш, котрий еси на небесах, нехай сьвятить ся ім'я Твоє, нехай прийде царство Твоє, нехай буде воля Твоя, як на небі і на землі; хліб наш насущний дай

нам днесь і прости нам довги наші, як і ми прощаємо довжникам нашим і не введи нас у спокусу, но звободи нас від лукавого“.

Переклад Ангельського привіту: „Богородице Діво, радуй ся обдарована ласками Маріє, Господь з Тобою, благословена Ти між жєнами і благословений плід утроби Твоєї, бо Ти родила єси Христа Спаса, Освободителя душам нашим“.

Ось так виглядає переклад найважніших молитов, зладжений „комісією знавців“, переклад, що перед своєю появою наробив стільки шуму, а по появі зістав прийнятий мовчанкою. Чи може мовчанкою одобрєня? Не думаємо. Ужите приміром слова „свободи нас“, а також „обдарована ласками“, вкінці „плід утроби“ не видаєсь нам дуже щасливим. При задержанню основних цїх оригінального тексту вражає також рідко у нас уживане слово „нехай“ замість „най“. Передовсім однак неумісне слово: „свободи“. У нас говорить ся „освободити“, „висвободити“ і т. д., але ніколи „свободити“. Се хіба якийсь дуже рідкий провінціоналізм, коли не зовсім ново уковане слово. Думаємо, що такий переклад збільшить лише число противників молитов в народній мові. І се не булоби безоправданя.

Правда і обман. Написав *о. Ігнатій Погорецький*, ч с. В. В. Жовква, 1912, ст. 156, ціна 50 сот. з поштовою пересилкою 55 сот. Набувати в Жовкві у ОО. Василян.

Із всіх наших, на жаль, нечисленних публікацій, викликаних схізматицкою агітацією серед нашого народа, не на посліднім місці треба поставити публікацію о І. Погорецького. Що до апольогетичного розмаху і повноти змісту, стоїть вправді висше брошура о. Лежогубського „Де знайти правду“, але що до популярности і практичності праця о. Погорецького перевисшає працю о. Лежогубського. Ціла брошура поділена на отсі три часті: В першій часті говорить ся про історію схізми у Греків і Русинів, в другій часті про ріжницї між православною церквою а католицкою, а в третій про знаки правдивої Церкви. Ріжницї порушені отсі: Що до Прєсв. Тройці, що до Богородиці, Служби Божої, чистилища, Папи римського, відпустів і набожєнства до Н. Серця Ісуса. Дальше говорить ся про значінє слова „православний“ і про постанови церкви. Значить, о. Автор обговорив всьо лише найважніше, суцне, а обговорив в спосіб надзвичайно прозорий, популярний і займаючий. Для нашого народа і не треба мабуть основнійшої апольогії католицтва. Добре булоби подавати цитати з сьв. Письма або тільки в рускїм перекладі, або подавати завсїгди (а не лише часом) побіч тексту церковного також переклад. Вкінці думаємо, що обговорювана нами брошура, яка знаменито надає ся до масового ширєня між нашими вірними, є трохи за дорога. Такі брошури повинні бути якнайдешевші.

Всячина.

Вистава домашнього промислу в Коломиї під протекторатом їх ц. і к. Високости Архикнязя Калоля Франц Йосифа і Архикнягині Зити від 21 до 30 вересня 1912.

Як поборювати радикалізм в нашій рускій суспільности?

Під таким заголовком помістив „Руслан“ в послідних числах (200—1, 2, 3, 4 і 5) інтересну статтю, з якою хочемо запізнати наших читачів. На поборюване радикалізму подає автор статі ось такі способи: 1) Кожний сьвященик нехай стереже ся особистих промахів якого будь рода.. Своім поступованєм треба зеднувати собі симпатію у всіх. 2) Треба викоринити звичайну у нас загонистість і необдуманість. 3) Коли щоробимо, то робім всі враз, а не поодинокі. 4) В трудних справах порадьмо ся. 5) Осібняком не входім в ніякі союзи з противником, ані єму в нічім на власну руку не помагаймо. „З радикалами не робім ніяких церковних ані народних обходів. З Січами обходім ся як з конечним злом, бо ествующим. їх до ніяких обходів спільних не уживаймо. Для їх прапорів в церкві нема місця, а так само церква не є місцем на маніфестації партійні. Ворогів Церкви усуньмо від брацтва і церковних інституцій, а в потребі по налімненню один другий раз відсуньмо їх і від сьв Тайн і обходів та обрядових торжеств церковних пр. похоронів, кумівства, сьвідків і т. д. Добре буває відмовити часом декому з важних причин християньского похорону“ (В сїм уступі автор дописи неясний. Які то „радикали“ або „вороги церкви“, котрих треба виключати від церковних обходів, брацтва, церковних інституцій, а навіть від сьв. Тайн? Радикал преці не бере участі в жадних церковних обходах і торжествах, а коли бере, то він не радикал. А вжеж хіба радикал і ворог Церкви не буде приступати до сьв. Тайн! Сеж пахне абсурдом! Отже кого виключати? Ми не виключаймо, а притягаймо всіх до церкви і сьв. Тайн. Що до відмови похорону, то се повинно бути в дуже рідких випадках і ніколи без рішення єпископа. — 6) Часто говорім о кирини, ворогованю зглядом Бога і хібах ворогів Церкви. „Розчитуймо ся в брошурах і виданнях радикальних, а вони достарчать нам багато матеріалу“. (Цікаво, що редакція „Руслана“ помістила отсей уступ. Таж за такі самі слова на стовпцях тогож „Руслана“ велась так недавно єще завзята борба з „Нивою“. Щож на се скажуть ті молоденькі богослови, що так ревно поучували в „Руслані“ редакторів „Ниви“ звичайного катехизму?). Так само ширім між народ протирадикальні письма. — 7) Упросім котрусь християньску часопись, щоб реферувала всі напасти на віру, Церкву, обряд, духовенство. (На нашу думку се тепер не потрібне, хіба в виїмкових випадках. Коли наша суспільність

сего потребувала, значить, коли не було в нас еще такого освідомлення в тій справі, яке стрічаємо загально нині, „Нива“ реферувала точно всякі напасти наших ворогів. Нині се злишне.) — 8) Часго заходім до чталень і товариств індеферентних та розговорами і часописями християнськими усуваймо упередження і мильні засади. (Знов те саме, що під 6. Просимо і тут пригадати собі, які громи синались на нас від дописців „Руслана“ за станиславівську „Бесіду“). Говорім часто проповіді о злій лектурі і часописях. Не обминаймо ні одної хвилі, щоб злі часописи і книжки вирвати з рук нещасних читачів. 9) Основуймо по церквах в закритіях бібліотеки побожних книжок. Працюймо над економічним двигненням народа, бо „хто нарід двигне економічно, за тим він і піде і буде его слухати“. 10) Не занедбуймо політики. 11) Спонуляризуймо засади християнської програми суспільної і вияснім справу Січи та нашого Козацтва. 12) Розкриваймо народови очи про наших ріжних радикальних патріотів по повітах. 13) Ніяке віче не повинно бути без нас і проти нас і проти нашої слушної справи. 14) Подбаймо про пресовий фонд і пресову організацію та агітуймо за „Місіонарем“ і „Основою“. 15) Відправляймо Богослуження о упрощене ласк і перепрошене за зневаги. 16) Мусимо подвоїти нашу ревність в церкві і школі. 17) Не занедбуймо і неграмотних. 18) Займаймо ся Касами, „Сільским Господарем“, торговельними Спілками. „Я скажу лиш то, що де сьвященик і тими справами інтересує ся, там в селі всі йдуть за сьвящеником. Се річ доказана. (Золоті і правдиві слова!). 19) Оказувати парохіянам прихильність, любов і ратувати їх в біді. Виступати проти хрунівства і бути щирими оборонцями народних справ. (Також золоті слова!). 20) Треба нарід учити по християнськи жити і більше цінити Христову справу, свою душу і спасенє її, чим добро переминаюче. 21) В кожній парохії повинно ся вести „книгу проступків“. 22) В ціли взаємної акції против радикалізму в наших народі треба сьвященикам і цивільним людям хоч раз на два місяці сходити ся для обговореня біжучих тем і випадків поінформувати ся, порадити ся, заохотити ся. 23) Де радикалізм розпускає свої загони, там радить автор закладати християнсько-суспільну організацію. В дальших уступах подає автор план такої організації. Між иншим радить в проповідях і катехизаціях брати приміри з історії нашої бувальщини і історії церковної, всіх заблудших наворотати розговорами і книжочками християнськими, не давати причин до нарікань і скарг за побиране надто високих требів і за нетакт. „Все робім з Богом, Церквою, лучім і даймо можливість народови розвивати ся у всіх областях побічі і через Церкву. Тоді не буде ніколи розчаровань і плачу на невдачі і невдячність. До злих товариств в парохії пересилаймо добрі книжочки і брошури, а людей підозрілих пильнуймо, як лікар хорих і дивім ся на них не як на партійних ворогів з ненавистію, але як на упавших або маючих упа-

сти налогових грішників. В серці нашім не повинно недоставати любови і до найтяжших ворогів Христових і все треба їм okazувати любляче батьківске серце тай жаль над їх упадком“.

Отся стаття в „Руслані“ повинна би викликати дискусію.

Наші критики. Яких критиків має наше письменство, можна переконати ся, коли прочитає ся ч. 35 радикального органу „Громадский Голос“, а саме статтю: „Галицький піп літературним прокуратором“. Задля оригінальності передруковуємо нзше ту статтю, пояснюючи від себе, що автор статі, д. М. Евшан, є головним співробітником „Літературно-наукового Вістника“. Ось та стаття:

Якийсь Ник. Садовський, оден з численних зідіотілих співробітників „Руслана“, прочитав случайно повість Михайла Яцкова п. з. „Огні горять“. Ну, се очевидно не велика „подія“, коли хтось прочитає який твір, і то ще десять літ по його виході. Але Садовський зробив з того велику квестію і не міг витримати, щоби про сю „подію“ не написати в „Руслані“. Твір Яцкова він скваліфікував як дуже неморальний і шкідливий — і се примусило його забрати слово.

Своїм ідіотичним елюкубраціям дав Н. Садовський заголовок: „Модерністичний напрям у нашому письменстві“. (Див. „Руслан“ ч. 186). Довідуємо ся відси, що наші модерністичні письменники старають ся о те, щоби з людей зробити не диких скотів, але ще гірше скотів...“, „що кожде звіря самиця, носить свій плід протягом означеного часу, та не бере такої отруї, ані не кладе на себе камінних плит, як героїні модерністичних новель, що у модерністичних письменників — одним словом — нема ніяких моральних засад, ніякої етики, що вони убийники молодих душ, різуні найблагороднійших почувань, гробарі життя, здоровля, щастя наших синів і доньок.

Бувби певно не мав нагоди сказати таких глибокоумних слів сердешний піп (думаю — що хіба пізнати „пана по холевах“; на щось подібне може здобути ся лише „наш“, галицький, відомий з своєї ординарности піп), — якби припадково не дістала ся до його рук повість Яцкова. І властиво до Яцкова ті уваги й відносять ся. Слуга Христовий не міг стерпіти в тій повісті страшного зісєутя і порнографії і публично запротестував проти модернізму в нашій літературі.

На глупе уїданє можна-би не відповідати, тим більше, що не маю ніякої надії переконати чоловіка очевидячки хорого на умі, та опанованого манією порнографії. Тут нічого не вдіеш простованєм фактів, виказанєм бездонного неучтва, брехні, ординарних наклепів на нову українську літературу, та її авторів, — бо, кажу, нема способу переконати чоловіка хорого. Можна-би толерувати такі напади Н. Садовського і не звертати на них ніякої уваги так само, як ніхто не звертає уваги на систематичне уїданє в „Галичанині“ о. Кобилянського на Шевченка Пєс брєше, вітер несе!... Але... єсть прецінь границі поміж дивацтвом а божєвілєм. Та ціла глупа базіранина, перестає бути оста-

точно смішною і починає бути небезпечною, як їдь скаженої собаки... Як такі „науки моральні“ мали-би стати загально уживані нашим духовенством, то хіба прийшло-би ся заборонити взагалі писати нашим всім визначнішим письменникам і віддати ся в опіку апашів в сутанні á la Н. Садовський.

І тому не можна плазом пускати подібних вибриків zdeгенованого ума. Треба нарешті ударити по пальцях таких нескромних панів як Садовський, показати їм, що жите літературне і взагалі жите публичне, не потребує їх курателі ані контролі. Бо се занадто зле може для них скінчити ся. Коли в повісті Яцкова Садовський не може стерпіти точок по слові „обійми“, бо ті точки ведуть його уяву „туди, куди весною або в осени літає песьяча тічня“, і в цілім творі бачить тільки порнографію, то нехай не читає таких творів. Видно вони не для него писані, а для людей з більше чистою і не такою „порнографічною“ уявою. Але вирокувати, давати науки „моральні“, мішати ся в справи літературні з такою „уявою“ — то вже, вибачте, добродію Садовський, нескромно і навіть. підло.

Таке свідощтво нашій культурности дає головний співробітник „Літ. наук. Вістника“! Відний ми народ!

До Вповажаних авторів, видавців, накладців і власників драматичних творів.

Театрально-організаційна комісія Тов. „Просвіта“ у Львові, Ринок ч. 10, що має за задачу організувати театральні кружки, нести їм поміч і ними опікувати ся, постановила зладити показчик усіх українських театральних творів для ужитку театральних аматорських і заводових дружин. У сьому показчикові комісія хоче помістити при кождім творі в першій мірі його зміст, а попри се пояснити найважливіші річі з техніки вистави штуки (дієві лица, сценічна обстановка, реквізити і т. п.). З такого показчика легко буде кождій театральній дружині зорєнтуватись при виборі штуки для себе і для своєї публіки; сям отже показчиком хоче комісія сповнити одну частину своєї задачі. З другого-ж боку такий показчик творити-ме рекламу для авторів українських театральних творів так для видавців і книгарів; тому й надіє ся комісія з їх боку помочи у наміреному ділі.

Самозрозуміло, що зміст твору мож подати лиш тоді, коли твір видить ся чи прочитає ся. Годі-ж комісії справляти усі театральні твори (у найбільшій мірі лиш на се, щоби коштом „Просвіти“ робити авторам, видавцям і книгарям безплатну рекламу), тим більше, що багато театральних творів вже нема де добути, а велика їх частина ще й досі не видана друком блукає ся по Україні в рукописах. — Тому комісія просить отсим усіх українських авторів (зглядно видавців) драматичних творів, щоб понадалили їй даром по одному примірникові кожного твору для ужитку при зладжуванню показчика. Тих авторів, що мають ще не друковані рукописи таких творів, про-

сить ся, щоби на сю ціль позичили рукописів, а при тій нагоді подали свої услівя на случай, коли комісія задумала би видати рукопись друком або бодай репродуковати її в пару десятках примірників автографією чи машиновим письмом.

В дуже многих случаях ані автор ані видавець не диспонує уже дотичним твором (пр. автор вже не живе, видавництво вже звинене, книжка вже розпродана і т. п.), друковані примірники старого твору лиш зрідка подибують ся в приватних руках, а рукописи в руках наслідників авторів або в бібліотеках. Тому комісія звертає ся отсим з горячим прошенем до всіх власників оттакіх бібліографічних рідкостей, щоб також зволили прийти в поміч комісії у єї намірі та понадсилали їй сі унікати хотяйби й з деякими застереженнями за попереднім порозумінєм. Комісія готова подбати про репродукцію таких унікатів в хосен їх власників.

Комісія має намір ще сеї осени впорядкувати обговорюваний показчик, тому просить всіх прихильників діла о чим скорше надіслане прошеня матеріялів і отсим вже заздалегідь дякує всім, що не лишуть сего поклику без успіху. — Посилки треба адресувати до Тов. „Просьвіта“ у Львові, Ринок ч. 10. для театр.-орган. Комісії.

За театральньо-організаційну комісію Тов. „Просьвіта“ у Львові.

Стефан Чарнецький в. р.

голова.

Іван Савицький в. р.

секретар.

Поклик до галицького і буковинського учительства.

Товариші і Товаришки! Від заходу, півночі і сходу немов ті чорні, тучеві хмари суне на наш український нарід ворожа сила. Її стратегічно операційні пляни звернені в першій мірі на українську народну школу й українське вчительство. Сеж найважніші артерії народної живучости. Нема їх, — то нема життя, нема сили, нема культури в даному народі — він засуджений на смерть. І якраз сей страшний, могутній похід з ясною ціллю знищення українського народнього шкільництва спонукав краєве Товариство „Взаїмну поміч учительску“ до повзятя на загальних Зборах ухвали, якою припоручено скликати до Коломиї З'їзд всего українського галицького і буковинського вчительства.

В його програму входять між иньшими отсі точки:

1. Реферат про українське народне вчительство взагалі;
2. Реферат про українське народне вчительство і єго горожанські права;
3. Яке становище під сю пору в нашій суспільности повинно заняти українське вчительство;
4. Справа Прапора, органу українського вчительства.

З'їзд сей відбудеться в Коломиї дня 22, вересня в часї від 1/2 10 год. рано до 1/2 2 год. пополудни.

О год. 3. попол. учасники звидять греміяльно виставу.

(На сій виставі отворено також спеціальний відділ шкільний, до якого можна єще до кінця серпня на адресу: д-р. Іван Ганкевич в Коломиї ул. Крашевського ч. 11. — надсилати: різного рода вишивки, писанки, різьби, вироби з паперу для окраси хат, гердани, картонові і деревляні забавки, а також вироби кошикарські).

Товариші і Товаришки! Справа переважна, тож всі, кому лиш дорога доля поневоленого народа, прибувайте на З'їзд.

Нехай Вас не спинять ні кошта, ні труди, бож все те складаємо як дорогоцінну жертву на величньому жертвеннику національної ідеї відродження вільної України-Руси.

В Коломиї дня 15. серпня 1912.

За головну Управу Товариства „Взаїмна поміч учит.“

М. Якимовський
голова Надзираючої Ради.

Іван Стронський
директор.

За Комітет з'їздовий:

Василь Равлюк, М. Івантишин, В. Витвицький, Лесь Савюк, Павло Побігуций, Осип Мельницький, Ом. Білинкевич, Юлія Шубертівна, В. Барнич, Ос. Хомицький.

Видає „Редакційний Комітет“. — Редагує і за редакцію відповідає
св'ящ. Ярослав Левицький.

З друкарні Ставропігійської під упр. М. Рефця.